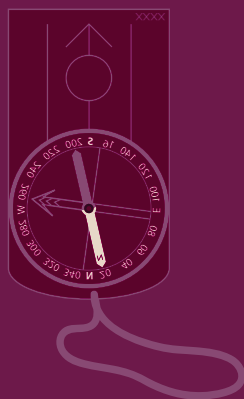

KOMPASSENE

Å vokse inn i budene

Kjell Arne Morland

HOVEDKOMPASSETS INNHold

DET TREDOBLE KJÆRLIGHETSBUDET

Du skal elske Herren din Gud av hele ditt hjerte
og av hele din sjel og av all din forstand.

Dette er det største og første budet.

Men det andre er like stort:

Du skal elske din neste som deg selv.

DEN GYLNE REGEL

Alt dere vil at andre skal gjøre mot dere,
det skal også dere gjøre mot dem.

DE TI BUD

1. Du skal ikke ha andre guder enn meg
2. Du skal ikke misbruke Guds navn
3. Du skal holde hviledagen hellig
4. Du skal hedre din far og din mor
5. Du skal ikke slå i hjel
6. Du skal ikke bryte ekteskapet
7. Du skal ikke stjele
8. Du skal ikke tale usant om din neste
9. Du skal ikke begjære din nestes eiendom
10. Du skal ikke begjære din nestens ektefelle
eller hans arbeidsfolk, eller andre som hører til hos din neste

Å vokse i kristen tro

Den kristne tro er fullverdig som barnetro!

Det sentrale innholdet i kristendommen er så enkelt at man kan forstå det og leve trygt i det allerede når man er et barn. Lenge før man blir konfirmant, kan man lære utenat både Herrens bønn, Trosbekjennelsen og Budene, og man kan forstå hva tekstene betyr. Man kan bli vant til liturgien i en gudstjeneste slik at man kan være med på det som skjer. Troslivet er fullverdig allerede fra barnsben av. Jeg vet ikke av andre religioner som setter barnetroen så høyt!

Den kristne tro er samtidig noe man kan vokse mer og mer inn i gjennom hele livet!

Paulus skrev en gang noe som lett kan misforstås: "Da jeg var barn, talte jeg som et barn, tenkte jeg som et barn, forsto jeg som et barn. Men da jeg ble voksen, la jeg av det barnslige." (1 Kor 13,11). Dette betyr ikke at den voksne troen er mer fullverdig enn barnetroen her i livet. Sammenhengen viser at Paulus mener at vi ikke blir kristent voksne før i Guds rike etter døden. Det er først da vi skal legge fra oss det barnslige. Men inntil så lenge kan vi leve

"Å VOKSE"-SERIEN BESTÅR AV 6 SMÅ HEFTER

-GLOBEN: Å vokse inn i trosbekjennelsen

-DIAMANTSMYKKET:

Å vokse inn i Herrens bønn

-KOMPASSENE: Å VOKSE INN I BUDENE

-TREKLANGER: Å vokse inn i gudstjenesten

-LØNNETREET: Å vokse inn i Bibelen gjennom kirkeåret

-FEM FLOMLYS: Å vokse inn i kirkens liv og oppdrag

i barnetroen. Likevel modner livet oss på en måte som gjør at vi stadig ser nye dybder i den. Vi kan vokse mer og mer inn i hva den betyr for oss. Voksenlivets erfaringer kaster ofte nytt lys over troens betydning.

Kristen vekst skjer ofte i dybden

Selv om tekstene i Herrens bønn, Trosbekjennelsen og Budene og i store deler av Liturgien alltid vil være de samme, kan vi øves opp til stadig å sette dem inn i nye sammenhenger! Tilsvarende er det med de hellige handlingene Dåp og Nattverd. Det er det

samme som skjer hver gang. Men betydningen kan sees på fra nye vinkler som kan fordype troen.

Jeg vil i seks små hefter forsøke å åpne opp for noen av de livsrommene som gamle og kjente tekster inviterer oss inn i. Hvert hefte vil ha en egen pedagogisk hovedinnfallsvinkel. Dermed ønsker jeg å gi et bidrag til at vi voksne kan vokse mer inn i barnetroens dybder. Utfordringen er ikke å lære stadig nye ting, men å se nye dybder i det som vi kan fra før.

**Skrevet av Kjell Arne Morland
Design av Ragnhild Morland**

© 2014

HEFTE 3:

KOMPASSENE

Å vokse inn i budene

Innhold

- A** KART KOMPASS I NATUREN s. 6
- B** KART OG KOMPASS FOR LIVET? s. 8
- Vi har samvittighet og gode lowverk
 - Vi ser hverandres behov
 - Vi har Ånden
 - Vi trenger mer!
- C** SMÅ OG LETTE KOMPASS s. 13
- Det er vanlig med tre nivåer
 - Jesus og Paulus har ett nivå
 - Luther, budene og den naturlige lov
 - Bibelen som hovedkart
 - Vi har endret på budene
 - Fra hovedkart til små kompass
- D** FASTPIL, NAVN OG FORSTØRRELSESGLASS s. 25
- Fastpila og målet
 - Navnet WWJD

E NÅL OG HUS PÅ HOVEDKOMPASSET s. 30

Det tredoble Kjærlighetsbudet

Opprinnelig, utvidet og positiv mening

Første bud: Gudstroen

Andre bud: Respekten

Tredje bud: Helligdagen

Fjerde bud: Familien

Femte bud: Livet

Sjette bud: Ekteskapet

Sjuende bud: Eiendomsretten

Åttende bud: Ryktet

Niende og tiende bud: Begjæret

F NÅL OG HUS PÅ NÅTIDSKOMPASSET s. 72

Misjonsoppdraget

Forvalteroppdraget

Ti gode holdninger

E AVSLUTNING s. 92

Utfordring til daglig bruk

Forslag til årlig rytme

TILLEGG: TIPS TIL VIDERE LESNING s. 96

A: Kart og kompass i naturen

De fleste gangene jeg går tur, klarer jeg meg uten kart og kompass. Kanskje er jeg kjent, og da har jeg både kart og himmelretninger "i hodet". Kanskje skal jeg følge veier eller tydelige stier som er godt merket og skiltet. Da er det nok med et blikk på kartet før turen, for resten går av seg selv. Men noen turer er i ukjent og vanskelig terreng, og da blir det annerledes.

Jeg fikk en viktig tankevekker på en tur i Oppdals fjellheim. Jeg skulle besøke en fjelltopp, men dessverre kom jeg inn i tåka på veien oppover. Jeg håpet at toppen lå på oversida av tåkebeltet, tok en kompasskurs og fortsatte. Dessverre lå tåka på toppen også. Det var en skuffet mann som begynte tilbaketuren, men nå var det

vanskeligere. På kartet så jeg at dersom jeg kom meg ned til et stort fjellvann, kunne jeg gå til nordenden av det, og fortsette langs fjellbekken videre. Ny kompasskurs ble tatt, og jeg fulgte den til jeg skimtet fjellvannet like nedenfor meg. Det var da jeg ble for overmodig. Nå skulle resten være så enkelt. Jeg skulle bare følge bredden av vannet til jeg fant utløpet for den vesle bekken. Jeg puttet kompasset i lomma, lukket kartmappen, gikk ned til vannet og så gikk jeg langs bredden av det. Stor var overraskelsen da jeg ble stoppet av en lang og smal bukt som førte mot et annet lite vann. Slik skulle det ikke være, hadde jeg gått meg bort?

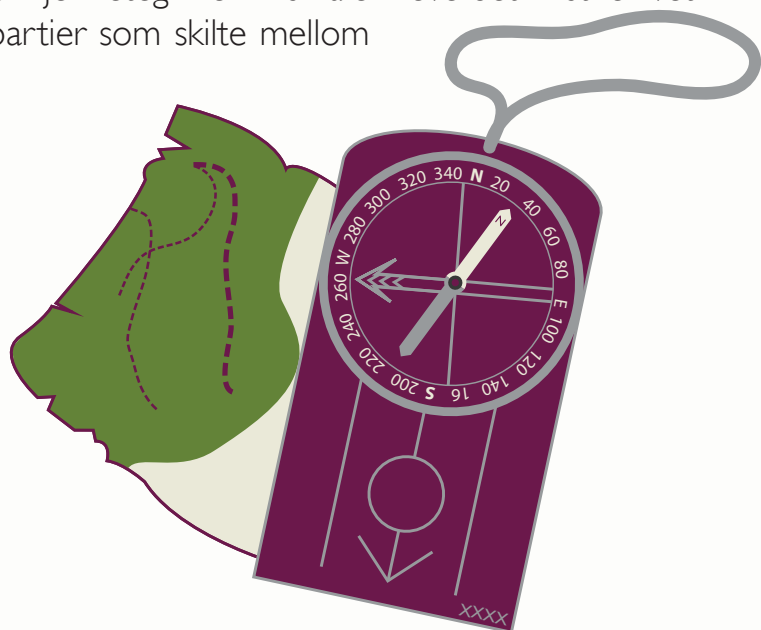
Nå kom kartet fram igjen, og til min store overraskelse så jeg at

jeg hadde kommet til motsatt enda av vannet i forhold til det jeg ønsket. Kompasset måtte fram igjen, og det viste seg at jeg hadde gått i motsatt retning av det jeg skulle. Jeg forstår ikke hvordan jeg klarte å gjøre den feilen, men når jeg stolte på mitt eget hode og la kompasset i lomma, gikk jeg fullstendig feil. Det ble en halv time ekstra på turen.

En annen gang var jeg på tur i et terreng med mange, lange myrer overalt, og ingen andre kjennetegn enn smale skogpartier som skilte mellom

dem. Da jeg gikk meg vill mellom myrene, var det helt avgjørende å dra kompasset fram, slik at jeg kunne finne fram til en tydelig sti ved et tydelig tjern, og orientere meg videre fra et sikkert punkt.

For meg er det altså ingen tvil: Når jeg går i ukjent og vanskelig terreng, vil jeg ha med kart og kompass slik at jeg kan bruke det, for det kan spare meg for mye fortvilelse og ekstraarbeid. Kan dette være to erfaringer som kan overføres til det å leve det kristne livet?

B: Kart og kompass for livet?

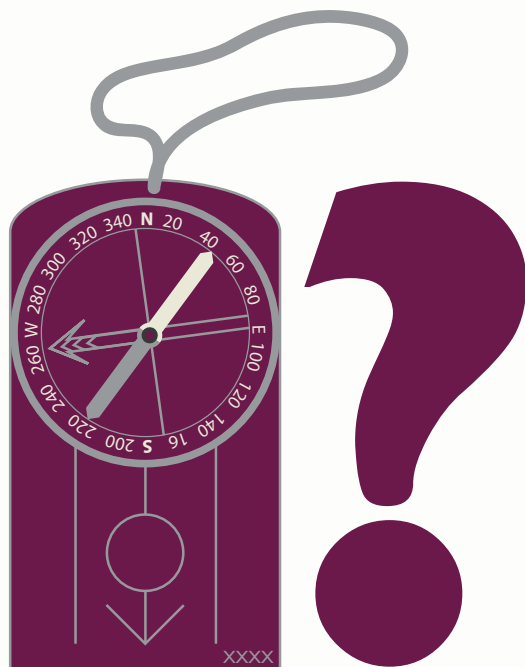
De fleste av oss lever normale liv der det meste er nokså forutsigbart. Vi har familie, hjem og arbeidsplass, og vi har en fritid der vi kopler av med de interessene som passer oss. Slik fylles tiden med innhold. Vi føler kanskje ikke noe behov for "kart og kompass" til aktuell livshjelp. Selv om framtida alltid er usikker, er den likevel nokså forutsigbar, og vi har lært oss det viktigste som skal til for å håndtere den på en måte som vi er tilfredse med. Trenger vi egentlig kristne bud for livet?

Vi har samvittighet og gode lovverk

Paulus skriver i Romerbrevet at når "hedninger som ikke har loven, av naturen gjør det den sier, er de sin egen lov, enda de ikke har loven. De viser med dette at lovens krav står skrevet

i hjertet deres. Om det vitner også samvittigheten deres, når tankene deres anklager eller forsvarer dem" (Rom 2,14-15). Hvis Paulus har rett, trengs det vel ingen kristne bud for å leve rett, det skulle vel være nok å følge samvittigheten og holde seg til de lovene som gjelder i samfunnet? Det er mange filosofer og teologer som har hevdet dette.

Når noen brauter seg fram i livet slik at de undertrykker andre på sin vei, spør vi ofte: "Har de ikke samvittighet?" Vi merker nemlig at det er en indre stemme i oss som lar oss få en vond følelse når vi gjør noe galt, og som kan gjøre oss lette til sinns når vi gjøre det gode. Da kommer vi vel langt nok når vi oppøver evnen til å lytte til denne

stemmen, slik at vi følger den? Når kloke mennesker i tillegg blir enige om et felles lowerk som de tror er godt for alle, kommer vi vel langt nok når vi innretter oss etter det? Det er allerede gått 200 år siden en forsamling på Eidsvoll ble enige om en grunnlov for Norge, og fremdeles er vi stolte over å bo i et land med et lowerk som gir så gode rammer for livet.

Dermed har vi vel nok til å

kunne leve et godt liv med hverandre, når vi både har en indre stemme i oss som viser vei, og et ytre lowerk som er både rettferdig og godt? Jeg kunne vel avsluttet dette heftet allerede nå, og nøye meg med å skrive: "Følg din egen samvittighet! Følg samfunnets lover!"

Vi ser hverandres behov

I tillegg har mange filosofer og teologer framhevet at livet selv

møter oss med utfordringer på en måte som gjør at vi forstår hva som kreves av oss. Når vi mennesker lever sammen, skjer det på en måte som avslører hva vi trenger å gi hverandre. Livet har mange "tause fordringer" har en sagt, for når vi tenker etter hvordan livet er, forstår vi godt hva som kreves uten at noen trenger å sette ord på det. Vi forstår at andres liv hele tiden legges i vår hånd, og at det er vår plikt å ta vare på det på beste måte. Når vi tenker etter, kommer vi på sporet av grunnleggende forhold som vi må etterleve: Det viktigste er at vi møter hverandre med tillit, og det må følges opp av blant annet barmhjertighet, tilgivelse og oppriktighet. Ingen trenger å sette ord på det, men alle trenger å ta seg tid til å la disse utfordringene slippe inn til seg på en måte som gjør at livsførselen preges av det vi ser. Vi kan selvsagt skrive om dette i bøker, slik at vi kan hjelpe andre til å få øynene opp for det som livet selv krever,

men i prinsippet skal vi kunne oppdage det selv. Jeg kunne derfor avsluttet dette heftet allerede nå med å skrive: "Se oppmerksomt på de mennesker du møter, så vil du forstå hva som kreves av deg!"

Vi har Ånden

Som om ikke dette var nok, sier Bibelen at alle døpte har fått en ekstra gave som kan veilede oss. I tillegg til samvittigheten, lowerket og livets "tause fordringer", har vi fått Ånden som Guds kraft inne i oss. Paulus skriver at kristne "drives av Ånden" (Rom 8,14), "lever ved Ånden" og "vandrer i Ånden" (Gal 5,25). Han sier til og med at "blir dere drevet av Ånden, er dere ikke under loven" (Gal 5,18). Vi kan altså regne med at Gud selv vil gi oss innskytelser til å forstå hva som kreves av oss i helt bestemte situasjoner, og i tillegg gir han den kraften som vi trenger for å leve godt.

Det kan altså se ut som om kristne ikke trenger ytre bud

og regler for livet, men heller å oppøve en åpenhet for de impulsene som Ånden gir. Derfor kunne jeg avsluttet heftet med å oppfordre: "Ta god tid til bønn og stillhet innfor Gud, så vil han veilede deg om hva som er rett, og gi deg styrke til å etterleve det".

Vi trenger mer!

På tross av alle gode argumenter i mot, kommer jeg til å fortsette med å skrive dette heftet. Det er nemlig slik at ingen av de innvendingene som er nevnt, er sterke nok til å gjøre det overflødig.

Det er sant at vi mennesker har en *samvittighet* og at vi nordmenn lever i et land med *gode lover*. Det er likevel ingen garanti for at alt blir godt. Samvittigheten vår er nemlig fylt med innhold ut fra den oppdragelsen vi fikk. Den har tatt opp i seg det vi lærte av foreldrene våre, det vi lærte i jevnaldringsgruppa, og det som kulturen preget inn i

oss. Det er ikke sikkert at de impulsene alltid er de beste. I hundrevis av år var det selvsagt at kvinners rolle i samfunnet var helt annerledes enn menns. Både samvittighet og lovverk ble preget av det. Nå har vi for lengst forstått at dette var en form for undertrykking av kvinner. I vår tid er det blitt innført en rett til fri abort her i landet, men dersom dette fører til at samvittighetene synes det er helt uproblematisk å avslutte liv på fosterstadiet, har vi vel kommet for langt? Det finnes ekstreme eksempler på at barn, for eksempel i Irak, helt fra 4-årsalder blir trenet i våpenbruk og kan si: "Det er vår plikt å ta livet av de vantro". Samvittigheter kan formes på uheldig vis, og lovverk for smågrupper kan være nådeløse mot de som er utenfor.

Det er sant at livet møter oss med mange slags "*tause fordringer*", men for at vi skal kunne oppdage dem og sette dem i et system, må vi ha

rotfeste i en eller annen type helhetssyn. Vi synes det er godt for våre eldre når de blir tatt vare på i demensavdelinger med omsorgsfulle pleiere, mens folk fra Afrika synes vi er svært ubarmhjertige når vi river dem ut av familiens trygge favn. Det var tusenvis av ansatte i tyske konsentrasjonsleire. Selv om de var alminnelige mennesker, så de ikke den uretten og nøden som ropte mot dem fra jøder på vei til gasskamrene, for blikkene var forvrengt av tanken på at jøder ikke fortjente annet enn å utryddes. Hva om vi tar utviklingslæren på fullt alvor, den som hevder at det er den sterke som vinner fram, kan vi da si at livet utfordrer oss til å ta vare på de svake?

Det er sant at vi har *Guds Ånd i hjertet* som både kan

veilede oss og gi oss kraft til å leve rett. Men det er ofte vanskelig å skille de impulsene som kommer fra egoistiske tanker, fra de som kommer fra Ånden. Vi har sett utallige eksempler på høyt ansette og betrodde kristenledere som er blitt avslørt med at de brukte åndelige åpenbaringer til å skaffe seg både makt, sex og rikdom. Vi kristne har nemlig en dobbel natur, slik at vi ikke bare er preget av Ånden, men like mye av vår onde natur.

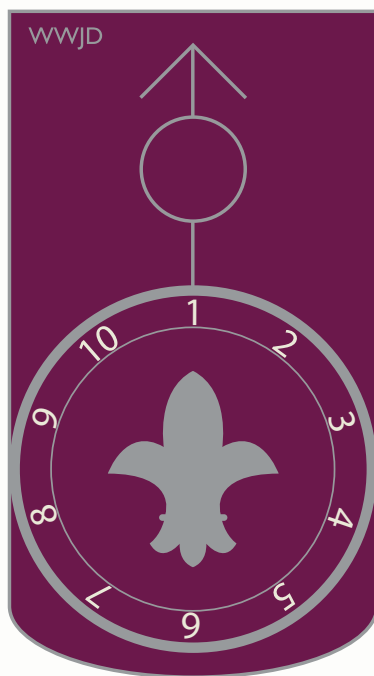
Vi har svært mye å lære av det som er nevnt ovenfor, men vi kan ikke stole helt på det vi finner fram til. Vi trenger et korrektiv. Det er slik med kompass de fleste stedene på jorda også: Misvisningen kan være stor. Vi trenger hjelp utenfra for å kunne korrigere den.

C: Små og lette kompass

I styrhuset på mange skip står det et fint "møbel" som kalles gyrokompass. Det er stort og har mange flotte innretninger slik at kursen skal kunne bli pålitelig også under stormfulle forhold. Det sier seg selv at vi ikke kan ha med oss slike på fjellturene våre. Vi kan bare ta med små og lette kompass. Det er slike kristentroen kan tilby oss. Ingen andre store religioner har så få bud som kristendommen. Ingen gir det modne skjønn så stor frihet som kristne får.

Det er vanlig med tre nivåer

Den som skal utføre noe i *dagens norske samfunn*, møter et hav av forskrifter og regler som man må forholde seg til. I arbeidslivet finner vi tariffavtaler av mange typer. Når vi skal bygge hus, er det

en mengde forskrifter som må overholdes. Heldigvis er det slik at alle de viktigste lovene er samlet i ei tykk bok som heter Norges lover. Den revideres stadig i detaljformuleringer, og utgis derfor i ny utgave hvert år. Den er så omfattende at man må være utdannet jurist for å kunne holde styr på alt

sammen. Boka åpner med å sitere Grunnloven med sine 112 paragrafer. Den er selve fundamentet som alle andre lover må kunne tilpasses. Det er her vi finner de viktigste prinsippene som samfunnet styres etter, både om politiske institusjoner og om rettigheter som ytringsfrihet, eiendomsrett, stemmerett og likeverd. Vi kan altså forenklet si at vi møter regler og bud på tre nivåer: Oppå det kortfattede grunnlaget som (1) grunnloven legger, har vi formulert et (2) lovverk som igjen har gitt opphav til et hav av (3) forskrifter og regler.

En tilsvarende tredeling finner vi i *jødisk religion*. Da Gud åpenbarte seg for Moses på Sinai, sier tradisjonen at han fikk loven på to måter. En ble skrevet ned i de fem Mosebøkene, mens den andre ble ført videre som muntlig tradisjon. Den *muntlige tradisjonen* vokste mye opp gjennom tidene. Det sies at man

på Jesu tid hadde forskrifter i et antall som tilsvarte både antall dager i året og antall bein i menneskekroppen. Det var et symbol på at loven skulle dekke alle slags forhold til alle tider og for hele mennesket. Da den til sist ble nedskrevet i den Babylonske Talmud på 500-tallet, utgjorde den 17 000 sider tekst, for alle viktige rabbinere fra ulike generasjoner skulle få komme til orde med sine ulike betoningar.

De skriftlige *Mosebøkene* er adskillig kortere. Der finner vi lovstoffet framfor alt i tre store lovsamlinger: Det begynner med Paktsboken i 2 Mos 20-23 og det avsluttes med den Deuteronomistiske lov i 5 Mos 12-16. I mellom finner vi mye lovstoff mellom 2 Mos 25 og 4 Mos 10. Mange av enkeltlovene gjentas derfor tre ganger i noe ulik utforming. De er som oftest formulert *betinget*, det betyr at de skildrer en situasjon, for eksempel en forbrytelse, og så utmåles en straff i forhold til

det: "Når noen gjør slik og slik, skal han straffes slik og slik". Det er tydelig at lovene er formet på en måte som gjør at de kan brukes i strafferetten, men det mangler så mange temaer at de ikke kan være mer enn et utvalg av de lovene som ble brukt der.

Helt først i dette lowerket, finner vi De ti bud, se 2 Mos 20. De er ikke formulert betinget, de er formet som *ubetingede lover*, som absolutter som ikke må brytes. De står i bydeform: "Du skal, du skal ikke". Når De ti bud gjentas i 5 Mosebok, er det også slik at de framheves som spesielt viktige, for de kommer allerede i kapittel 5, mens lovene ellers følger fra kapittel 12 av. Disse budene er ikke formulert for å brukes i rettssystemet, men for å peke ut de hovedretningslinjene som alle de andre budene skal ivareta. Igjen ser vi tre nivåer: (1) Ubetingede lover med De ti bud som de viktigste, (2) mange betingede lover til

bruk i rettssystemet, og (3) den omfattende, muntlige tradisjonen.

Jesus og Paulus har ett nivå

Det er påfallende at NT ikke har lagt vekt på de to siste nivåene som vi fant i Norges og i jødernes lowerk. Vi finner ikke et hav av forskrifter som skal styre livet ned til de minste detaljer, og vi finner heller ikke et lowerk som skal styre praktisk strafferett. Det vi finner, er en vekt på selve grunnloven, De ti bud. Slik er det både hos Jesus og Paulus. Men vi skal merke oss at ingen av dem henviser til De ti bud som en helhet, og noen av budene nevnes ikke i det hele tatt.

I Bergprekenen har Jesus en innledning før han starter med den konkrete gjennomgangen av etikken. Da griper han med en gang fatt i budene. Han tar opp det femte, sjette og åttende bud, og gir dem en ny og radikal tolkning (Matt

5,21-37). Da Jesus ved en annen anledning møtte en rik mann som spurte etter hva han skulle gjøre for å få evig liv, svarte Jesus: Hold budene! Han siterte så det femte, sjette, sjuende, åttende og fjerde bud, før han føyde til at man også skal elske sin neste som seg selv (Matt 19,16-19). En gang senere fikk han spørsmål om hvilket bud som er det største i loven, og da svarte han med å si at man skal elske Gud av hele hjertet, og dermed kom også de tre første budene indirekte med (Matt 22,37-39). Han avslutter med å si at hele loven og profetene hviler på budene om kjærlighet til Gud og til sin neste (v40). Jesus nevner ikke billedforbudet, og han er kritisk til den måten samtiden praktiserte sabbatsbudet på: Nestekjærlighet er viktigere enn nøye overholdelse av forskrifter (se Mark 2,23-3,6).

I Romerbrevet kommer Paulus med følgende kraftsats: "For disse budene: Du skal ikke

bryte ekteskapet, du skal ikke slå i hjel, du skal ikke stjele, du skal ikke begjære, eller hvilket bud det så er, sammenfattes i dette: Du skal elske din neste som deg selv" (Rom 13,9).

På flere steder har han dessuten lange lister over hvordan kristne ikke skal leve, og i to av dem er det lett å se at han har mange av budene i bakhodet når han kommer med eksemplene sine (se tekstboksen neste side). Dessuten henviser han til sjette og sjuende bud i Rom 2,21-22, til niende og tiende bud i Rom 7,7 og til fjerde bud i Ef 6,2-3.

Vi ser at alle budene unntatt ett er kommet fram minst en gang hver i løpet av disse tekstene hos Jesus og Paulus. Selv om de ikke behandler budene som en forpliktende enhet, holder de dem fram som viktige også for kristne. De behandler budene mer som gode eksempler enn som forpliktende lover, og de kan både nyformulere dem og se dypere meninger bak dem.

Luther, budene og den naturlige lov

Når Luther legger stor vekt på De tid bud i sine katekismer, er det ikke begrunnet med at de står i Bibelen. Han understreker at budene selv starter med å si at de ble gitt til det folket som ble ført ut av Egypt (2 Mos 20,2), og han fortsetter: "Ut fra denne teksten ser vi klart at heller ikke de ti bud angår oss, for han har aldri ført oss ut av Egypten, bare jødene. Bandittene vil legge oss Moses på nakken med alle budene, men vi lar ham ligge. Moses

vil vi beholde som lærer, men som vår lovgiver vil vi ikke ha ham" (fra skriftet *Undervisning*).

Likevel kan han noen sider lenger ut skrive: "Det svarer til naturen å ære Gud, ikke stjele, ikke bryte ekteskapet, ikke avlegge falskt vitnesbyrd, ikke slå i hjel, og det er ikke noe nytt det Moses påbyr. For det samme som Gud gjennom Moses har gitt jødene fra himmelen, det har han også skrevet i alle menneskers hjerter, både i jødenes og hedningenes... Derfor holder

I Kor 6,9-10:

Vet dere ikke at de som gjør urett, ikke skal arve Guds rike? La dere ikke føre vill! Verken de som driver hor (6. bud), de som dyrker avguder (1. bud) eller de som bryter ekteskapet (6.bud), verken menn som ligger med menn eller som lar seg ligge med, (6. bud), verken tyver (7. bud), grådige (9. bud), drukkenbolter, spottere (2. bud) eller ransmenn (7. bud) skal arve Guds rike

I Tim 1,9-10:

Vi forstår at loven ikke er bestemt for den rettferdige, men for lovbrøttere og ulydige, ugudelige og syndere, spottere og gudsfornektere (1.-3. bud), og for dem som slår sin far og mor (4. bud), for mordere (5. bud), dem som driver hor (6.bud), menn som ligger med menn (6. bud), dem som driver med menneskehandel (7.bud), løgnere og dem som sverger falskt (8. bud), og alt annet som strider mot den sunne lære.

jeg de budene Moses har gitt, ikke fordi Moses har gitt dem, men fordi de er innplantet i meg av naturen, og fordi Moses stemmer overens med naturen". Luther skriver også at Moses på en utmerket måte har tilpasset budene for sin tid, og dermed er vi fri til å tilpasse budene for vår tid.

Dette betyr ikke at budene blir uviktige for ham, det er snarere tvert i mot. De får ekstra vekt fordi de stemmer overens med de grunnforholdene som naturen og menneskelivet er

skapt med. Dermed setter de ord på det som er viktig, ikke bare for troende mennesker, men for alle uansett hvem de er.

Av Luther lærer vi at det er to forutsetninger for at budene skal være forpliktende: De må fremme kjærlighet til Gud og nesten, og de må stemme overens med den naturlige lov. Det innebærer at dersom vi blir overbevist om at en måte å praktisere budet på ikke gjør dette, kan vi omformulere gamle forståelser.

I vår tid er det særlig *homofilisaken* som har utfordret gamle tankemønstre. Vi så i tekstboksene ovenfor at Paulus anser homofil praksis som et eksempel på brudd med det sjette bud, og han kan også skrive at det er å "bytte ut det naturlige samliv med det unaturlige" (Rom 1,26). Men nå har ny forskning gitt oss et nytt syn på hvordan homofil identitet utvikles, og mange homofile har kommet fram med sine historier om hvor hjerteløst det virker å nekte dem et stabilt og godt samliv med en de er glad i. Da skulle det vel ligge til rette for at kirken kan endre syn på dette feltet?

Samtidig viser annen forskning at jo mer klarhet om seksuelle roller som rår i et samfunn, jo større er sjansen for at flere vil kunne utvikle en homofil eller ustabil identitet. Dermed peker forskningen også mot problematiske følger som homofil frigjøring kan få. De som vil beholde den gamle forståelsen av homofilt samliv, har derfor også gode argumenter på hånd. Her har kirken havnet opp i en konflikt som det ikke er lett å se hvordan man kan løse til alles tilfredshet.

Bibelen som hovedkart

Dersom vi vender oss fra Moseloven til den etikken vi finner ellers i Bibelen, hva skal vi si om den? Vi sier at Bibelen er hovednormen for all lære, og da er den vel det også for etikken? Vi tror at Paulus har rett når han skriver: "Hver bok i Skriften er innblåst av Gud og nyttig til opplæring, tilrettevisning, veiledning og oppdragelse i rettferd, så det menneske som tilhører Gud, kan være fullt utrustet til all god gjerning" (2 Tim 3,16-17). Dette gjelder alt som står, for Bibelen inneholder mye mer enn normer. Den gir oss et helhetssyn på tilværelsen og historien som er svært viktig når moralske veivalg skal gjøres. Men det betyr ikke at vi kan finne svar på alt mulig i Bibelen slik at vi kan innrette oss etter dem. Paulus skriver tvert om: "Innrett dere ikke etter den nåværende verden, men la dere forvandle ved at sinnet fornyes, så dere kan dømme om hva som er Guds

vilje: det gode, det som er til glede for Gud, det fullkomne" (Rom 12,2).

Vi har altså fått en normkilde som vi skal innrette oss etter, som et alternativ til de idealer som holdes fram i det vanlige samfunnet. Men i Bibelen er de etiske forpliktelsene så få, at de fleste avgjørelser må overlates til vårt eget skjønn. Derfor er hovednøkkelen til å leve det kristne livet at vi ut fra de rammer som Bibelen gir, øves opp til å vurdere det vanlige livet på en moden måte. Målet er å bli "det modne mennesket som er fullvoksen og har hele Kristi fylde" (Ef 4,13). Paulus ber for de kristne i Filippi, "at deres kjærlighet må bli mer og mer rik på innsikt og dømmekraft, slik at dere kan forstå og avgjøre hva som er viktig" (Fil 1,9-10).

Dermed får kristne en stor frihet. Vi slipper å la oss binde av alt som er skikk og bruk i samfunnet rundt oss, av all slags tanker om hva som

sømmer seg og ikke. Vi er fri fra slike bindinger, for det er Guds ord som gir oss hovednøklene til livet. Men siden de er så få, overlates mye til frie valg ut fra et skjønn som kan modnes mer og mer. Det dukker stadig opp nye utfordringer som Bibelen

ikke omtaler, som for eksempel bilkjøring. Den som har lært seg å tenke kristent, forstår lett at veitrafikkloven har rett i at enhver av oss plikter å kjøre ansvarsfullt og aktpågivende og følge de reglene som er blitt fastsatt.

Hva da når man opplever at Bibelordet står i motstrid til det som oppleves som uttrykk for frihet og kjærlighet, slik som i eksempelet med *homofili* ovenfor? Har vi fullmakt til å gå mot klare bibelord? Vi har ikke det som enkeltpersoner, for da blir det altfor lett å bruke kjærlighetsargumentet som unnskylding for drifter som egentlig bunner i egoisme. Det advarer Paulus mot: "La ikke friheten bli et påskudd for det som kjøtt og blod vil" (Gal 5,13). Det har vi sett altfor mange eksempler på at skjer, så vi må kreve at slike avgjørelser fattes av kirken som fellesskap. Men selv da er vi ikke trygge, for det kan hende at kirken som fellesskap er mer styrt av moderne livsfølelse enn av viktige anliggender i Bibelen. Slike avgjørelser krever derfor samtaler over lang tid, og at det som utfordrer Bibelordet, må komme fra det levde livet når alle dets forhold tas med i betraktning.

Vi har endret på budene

Bak i den nye salmeboken finner vi Luthers Lille katekisme der budene er sitert på sidene 1265-1267 (nynorsk side 1277-1279). Dersom vi legger dem ved siden av det som står i 2 Mos 20,3-17, ser vi mange påfallende forskjeller:

Den viktigste forskjellen er at *et av budene er sløyfet helt*. Det andre budet lød i kortform: "Du skal ikke lage deg gudsbilder... Du skal ikke tilbe dem og ikke la deg lokke til å dyrke dem!" (v4-5). Dette budet har vi frimodig sløyfet, fordi vi mener at det ikke er aktuelt å

framholde i et moderne Norge, noe som har to grunner. For det første bor vi ikke i en omverden der vi stadig lokkes til å tilbe gudebilder. Det gjorde folk i det gamle Israel, det gjør ikke vi. For det andre har vi nå sett et bilde av Gud, nemlig gjennom Jesus. Gud er ikke lenger bare den usynlige og opphøyde, for han har vist seg i skikkelse av et menneske. Vi må derfor kunne portrettere Jesus, Guds Sønn, når han selv lot seg se med menneskers øyne. Dermed har Bibelen selv opphevet mye av begrunnelsen for dette forbudet. Bilder kan tjene gode pedagogiske formål så lenge man unngår å tilbe dem.

Den neste viktige forskjellen er at vi har *endret på ordlyden i det tredje budet*. Mens Moseboken sier at vi skal huske sabbatsdagen og holde den hellig (v8), sier vi at vi skal holde hviledagen hellig, og da mener vi søndagen, ikke lørdagen. Vi har rett og slett

skiftet helligdag i strid med det som påbys i budene! Det har også sin begrunnelse i NT. Siden Jesus stod opp en søndag morgen, er det søndagen som er blitt den viktige dagen for den kristne kirken, slik at det er den det er naturlig å ha som helligdag.

Den tredje viktige forskjellen er at vi har *splittet det siste budet i to*. Da vi sløyfet bildeforbudet, gjenstod bare ni bud, noe som ble løst ved at det siste av dem ble delt i to. Opprinnelig skulle vi ikke begjære vår nestes hus, ektefelle, arbeidsfolk, okse eller esel. Det er nå modernisert slik at eiendommen kommer i niende bud, folk som hører til hos nesten i tiende bud, og oksen og esellet er blitt utelatt. (Denne oppdelingen i to bud er forberedt i 5 Mos 5,21, for der finner vi to parallelle og selvstendige setninger. Men der er det budet om å ikke begjære sin nestes hustru som skilles ut for seg.)

Ellers har vi to eksempler på at *ordlyden er blitt gjort mer generell* enn den var opprinnelig. Det sjette bud sier at vi ikke skal bryte ekteskapet (vl4), mens vi i mange år hadde en utvidet ordlyd om at vi ikke skulle drive hor (se 1930-oversettelsen). Det åttende budet sier at vi ikke skal vitne falskt mot vår neste (vl6), mens vi nå sier at vi ikke skal tale usant om vår neste, og da gjelder budet mye mer enn rettssalen. Vi har til og med i mange år formulert det slik: "Du skal ikke lyve". Vi har også tre eksempler på at utfyllende motiveringer er utlatt, se andre, tredje og fjerde bud.

Denne oversikten viser oss at kirken har benyttet seg av den friheten som både Jesus, Paulus og Luther legger opp til. Det er fritt opp til enhver kristengenerasjon å gjøre nye endringer dersom de i fellesskap finner overbevisende og gode grunner til å gjøre det.

Fra hovedkart til små kompass

Dersom man skal skrive en kristen etikkbok, bør man ta utgangspunkt i de ulike områdene som livet leves i, oppdage hva utfordringene i dem består i, og så spørre om Bibelen som helhet kan gi hjelp til å tenke om livet i dem på modne måter. Slike bøker er skrevet, og jeg henviser til en av dem bak i heftet. Dette heftet vil derimot stimulere til ettertanke på et mye enklere nivå.

Dersom vi tenker oss at menneskelivet er som den naturen vi går i, at Bibelen er det kartet som vi kan følge, kan vi hente ut det viktigste kjernestoffet fra Bibelen i form av små kompass som kan vise en hovedretning å bevege seg i. Det er nemlig slik at når man har brukt kartet til å stikke ut en kurs, så kan man legge kartet litt til side, og konsentrere seg om å følge pilen på kompasset. Man trenger ikke følge kompasset

i en rett linje gjennom de tetteste skogpartiene og opp de bratteste skrentene. Man står helt fritt til å velge den beste ruta litt på kryss og tvers, så lenge man holder seg til hovedretningen. Alle står fritt til å gjøre ulike veivalg, så lenge man kommer fram til målet på en klok måte.

Det er nokså vanlig å gjøre *De ti bud* og *Det doble kjærlighetsbudet* til et slikt hovedkompass. Luther og Pontoppidan gjorde det, og nye voksenkatekismer kan også gjøre det. Jeg vil kalle dette for *Hovedkompasset*, siden disse budene har utgjort rammen rundt kristent liv i alle generasjoner, og fortsatt finner dyp gjenklang i den naturlige lov. Dermed legges vekten på det vi kaller *pliktetikk*, fordi kompasset holder fram viktige plikter som kristne skal leve etter. Men det er ikke bare ordlyden i budene som er viktig, for det dreier seg om mer enn normer som skal adlydes. Vi må

også se på den virkeligheten vi lever i, for mye har endret seg på 2000 år. Vi må i tillegg trekke inn de konsekvensene som handlingene våre kan komme til å få, om de oppfyller budenes gode hensikt eller ikke.

Like viktig som normene som vi skal leve etter, er de *livsmålene* som vi bestemmer oss for å prøve å oppfylle, og de *holdningene* som vi vil stå for i alt vi gjør. De holder fram idealer på ulikt vis: Vi forplikter oss på å strekke oss mot visse mål, og på å gjøre det på en måte som er god for både oss selv og de vi lever sammen med. Det er ofte slik at bestemte tider aktualiserer bestemte sider ved kristne idealer. Kanskje utfordrer de på en ny måte, kanskje er de truet på en spesiell måte. Vi lever i en slik tid nå. Derfor vil jeg også beskrive et annet kompass, som jeg kaller *Nåtidskompasset*. Det ligner på hovedkompasset, men har andre betoningar som gir hjelp til å møte

utfordringer som er spesielt aktuelle for oss.

Forskjellene mellom kompassene ligger på det som den flytende nåla og sidemerkene på det vribare hovedhuset symboliserer. Det første kompasset legger vekten på normer å leve etter, mens

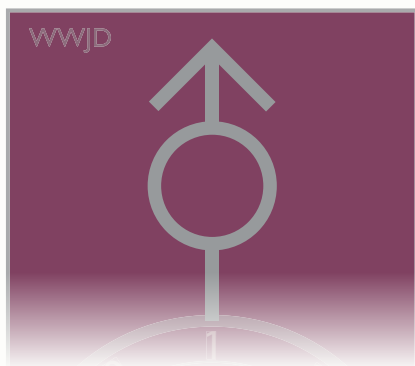
det andre legger vekten på målsettinger vi kan sette oss og holdninger som vi vil stå for. Men begge kompassene har hovedhuset festet på et gjennomsliktig rektangel i plast, og det er likt for begge. Derfor begynner jeg med å beskrive symbolikken i det som de har felles.

D: Fastpil, navn og forstørrelsesglass

På kompasset mitt er det vribare kompasshuset festet på et rektangel av plast. Den øvre flaten på det er mye større enn den nedre, og der er det plass til tre ting: Ei fastpil over og under et rundt forstørrelsesglass med fabrikantens navn ved siden. På de livskompassene jeg ser for meg, er det på tilsvarende vis (se tegningen), og hver av de tre tingene har sin symbolske mening.

Fastpila og målet

Når jeg har tatt ut en kompasskurs, er det alltid min oppgave å følge den retningen som fastpila peker ut. På et orienteringsløp tar jeg ut nye kurser mellom hver post, slik at turen kan endre retning mange ganger, men det er alltid slik at den siste kursen peker mot mål. Når jeg tilbakelegger siste etappe, vet jeg at jeg kommer fram dit jeg skal.

Jeg tenker meg at det er på tilsvarende vis med livskompassene. Uansett hvor mye retningen gjennom livet måtte endre seg underveis, så vil siste etappe føre meg til det som er livets store mål: *Det evige gudsriket*. Vi har et mål for livet som er utrolig mye bedre enn å komme til mål i et orienteringsløp slik at vi kan puste ut, tørke svette, bytte klær og få litt drikke. Vi har håp om å komme fram til den store festen i Guds rike, der folk av

alle nasjoner og generasjoner skal leve i et fullkomment fellesskap av kjærlighet!

Når jeg legger *forstørrelses-glasset* over Bibelkartet, kan jeg studere viktige trekk ved dette håpet på en bedre måte. Da er det to forhold som kan gi meg god hjelp på livsveien:

Det *første* er at Bibelen framholder at det er *Gud selv som skal skape det nye Gudsriket*. Det er ikke vår innsats som skal frambringe det. Tvert om står det flere tekster om at kjærligheten kan komme til å bli kald i de siste tider, og at det skal komme både forfølgelser og ufred. Men dette må ikke ta motet fra oss, for det er ikke tegn på at kirken mislykkes med å tjene Gud. Vi er fritatt fra alt ansvar for å måtte skape en perfekt verden, det skal Gud selv gjøre når tiden er inne. Vår oppgave er å være trofaste i de sammenhenger der vi er satt, så vil Gud selv besørge den store frelsen.

For det *andre* er det vår oppgave å *gi hverandre en forsmak* på kjærligheten som skal fylle Guds evige rike. Vi har tekster som beskriver hvor godt det skal bli en gang, og det kan inspirere oss til å forsøke å virkeliggjøre noe av det i hverdagen vår. Vi ser fram til noe som enda ikke er kommet, men vi kan gi hverandre en forsmak på det allerede nå. Vi kan lese om et liv der Gud "skal tørke bort hver tåre fra deres øyne, og døden skal ikke være mer, heller ikke sorg eller skrik eller smerte" (Åp 21,4). Nå kan vi bruke tid på å tørke tårer hos hverandre, og trøste dem som er i sorg, som skriker eller gjennomlever smerte.

Navnet WWJD

Jeg skal ikke røpe hva fabrikknavnet på kompasset mitt er, men det består av fem bokstaver. På de tenkte livskompassene står det fire store bokstaver, nemlig *WWJD*. Det er de samme bokstavene som det var populært for

kristen ungdom å ha på små armbånd for noen år tilbake. Disse bokstavene kunne ha tre betydninger, og når vi bruker *forstørrelsesglasset* på Bibelkartet, finner vi tekster som gir hver og en av dem en dyp mening:

For det *første* kan WWJD være en forkortelse for "*What Would Jesus Do?*" (på norsk: Hva ville Jesus gjort?). Vi møter mange utfordringer i hverdagene våre, og ofte har vi valget mellom gode og dårlige løsninger. Når noen foruretter oss, skal vi da reagere skarpt tilbake? Når noen ser ut til å trenge hjelp, skal vi da ta oss tid til å gi dem det? I slike situasjoner kan det være en hjelp å spørre seg selv hva vi tror Jesus ville gjort. Bibelen inneholder nemlig mye mer enn gode normer og bud for livet. I NT har vi også fått en levende modell for hvordan kjærligheten kan leves ut. Guds sønn ble menneske i Jesus Kristus, og levde et liv i ekte kjærlighet mot andre. Folk utbrøt ofte: "Alt han gjør er

godt!". Det var særlig de svake Jesus tok seg av. De fromme som hyklet og gjorde seg bedre enn de var, derimot, fikk skarpe advarsler i klare ordelag. Han tok til og med en pisk og jaget ut handelsfolk som vanhelliget tempelet. Han tålte utrolig mye lidelse selv for å kunne frelse oss, ja, han tok på seg en urettferdig dødsstraff for vår skyld. Dermed får vi et livsideal som henger så høyt at vi aldri vil kunne klare å leve opp til det, i beste fall bare i små glimt. Men så høyt må idealet henge, for våre medmennesker trenger det.

For det *andre* kan WWJD være en forkortelse for "*Why Would Jesus Die?*" (på norsk: Hvorfor ville Jesus dø?). Når vi leter i Bibelen etter svar på det, finner vi et budskap som er oss til utrolig stor trøst. Vi skal slippe å leve opp til et visst minstemål av from prektighet for at Gud skal godkjenne oss. Ingen av oss klarer å leve i fullkommen kjærlighet, men Gud kan ta oss til seg likevel. Jesu død ble et sonoffer i vårt sted. Han tok på seg den straffen som vi fortjente å få. Dette er et mysterium som vi ikke kan forstå til bunns, men vi kan få stole på at Gud vil rekke oss frelsen som en ren gave. Vi trenger ikke høre på samvittighetens anklager om at vi ikke lever godt nok for Gud. Vi kan i stedet trøste samvittigheten med at Gud gir oss gavene sine først, slik at vi kan frigjøres til takknemlighet. Vi gjør ikke gode gjerninger for å oppnå noe til egen fordel, men kan konsentrere oss om å gjøre det som vi ser at andre trenger.

Vi er befrikket fra å bekymre oss for egen frelse, slik at vi kan bruke tid på andres behov.

For det *tredje* kan WWJD være en forkortelse for "*Walk With Jesus Daily!*" (på norsk: Vandre med Jesus daglig!). I Bibelkartet kan vi sette forstørrelsesglasset over mange tekster som betoner at Kristus lever i oss, og vi lever i ham. Det er samme budskap som vi tok for oss ovenfor om at vi har fått Ånden som kan drive oss til å leve godt. Vi kristne har ikke bare fått høye idealer å strekke oss etter, og tilgivelse når vi ikke når opp til dem, for vi har også fått en indre gudskraft til å leve det gode livet.

Det er viktig for oss å ha dette fundamentet i bunn når vi nå skal ta for oss hovedbudene for kristent liv i verden. Vi skal slippe å ta ansvar for at verden stadig skal bli bedre og bedre, for det fullkomne Gudsriket skal Gud selv skape i sin tid. Vi skal slippe å måtte leve opp til

et visst minstemål av fromhet for å kunne tro at Gud bryr seg om oss, for Gud ønsker å gi oss tilgivelse hver gang vi mislykkes. Vi kan konsentrere oss om å være trofaste tjenere som er våkne for de utfordringene

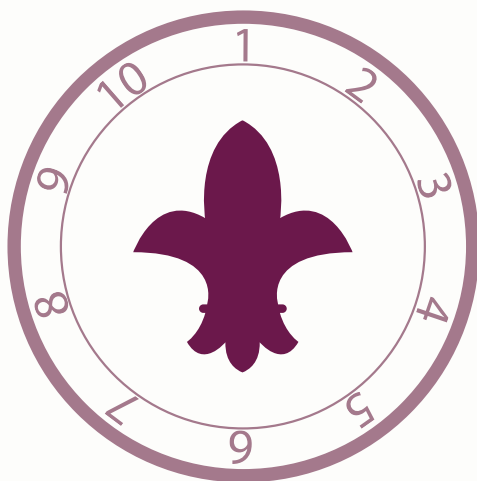
som møter oss i den hverdagen vi lever i. Det er vårt ansvar, og det kan vi regne med å få kraft fra Gud til å klare. Nå er det på tide å studere to ulike kompass som viser vei inn i et slikt liv.

E: Nål og hus på hovedkompasset

Kompasset mitt har et vribart hovedhus som består av to deler: Ei flytende pil, som alltid peker mot nord, er plassert innenfor ei rund gradskive, der jeg mellom tallene kan skimte bokstavene for nord, øst, sør og vest. Det betyr at uansett hvor jeg befinner meg, kan jeg alltid vite hvor hovedretningene befinner seg. På hovedkompasset for livet er både nål og hus litt spesielle (se tegningen): Nåla er tredelt, for den peker både oppover og til begge sider. Huset har bare 10 tall i sirkelen, et for hvert av De ti bud i Bibelen. Før vi ser på den hjelpen budene kan gi oss, må vi se på to hovedprinsipper for framstillingen.

Det tredoble Kjærlighetsbudet

Den flytende nåla skal symbolisere det tredoble kjærlighetsbudet som Jesus satte over alle de andre. I Matt 22,37-39 leser vi at han sier: "Du skal elske Herren din Gud av hele ditt hjerte og av hele din sjel og av all din forstand. Dette er det største og første budet. Men det andre er like stort: Du skal elske din neste

som deg selv. På disse to budene hviler hele loven og profetene". Vi er altså skapt til å leve slik at kjærlighetens piler retter seg i tre ulike retninger:

Pilen oppover symboliserer at vi skal *elske Gud* over alle ting. Uansett hvordan vi vrir på kompasshuset, så peker hovedpila oppover mot ham. Hvis vi spør hvordan vi skal elske Gud, finner vi svaret i de tre første budene: Det dreier seg om å ha ham som den eneste Gud, om å respektere ham og om å søke ham.

Pilen til den ene siden symboliserer at vi skal *elske vår neste*. Denne pila er i følge Jesus like viktig som den første. Hvis vi spør hvordan vi skal gjøre det, finner vi svaret i de sju siste budene. Det dreier seg om å ta vare på gode forhold i familien, på andres liv og velferd, og på andres eiendom og gode rykte, slik at man ikke begjærer noe som andre har rettmessig krav på.

Pilen til den andre siden skulle egentlig pekt utover mot den som holder kompasset i hånda. Jesus sier nemlig at vi også har lov til å *elske oss selv*. Han påbyr oss ikke å undertrykke egne behov slik at vi alltid ofrer oss for andres beste. Psykologer har lært oss at den som aldri viser omtanke for seg selv, vil brenne ut livskreftene så fort at man ikke lenger har overskudd til å vise andre omsorg.

Det er en viktig sammenheng mellom disse to pilene til hver sin side. Jesus setter litt andre ord på det i sin *gyldne regel*: "Alt dere vil at andre skal gjøre mot dere, det skal også dere gjøre mot dem. For dette er loven og profetene" (Matt 7,12). Vi har ofte klare ønsker for hvordan vi håper at andre skal behandle oss. Dersom vi møter dem på samme måten, kommer vi inn i en god sirkel. Det slår ofte positivt tilbake på meg selv når jeg viser omtanke for andre, for jeg kan få nye krefter av den takknemligheten de viser.

I tillegg er det trygt for meg dersom alle rundt meg følger budene trofast, for da kan jeg være trygg i min familie, for mitt eget liv og helse, for min egen eiendom og mitt gode navn og rykte.

Det kommer derfor til å være en hovedsak i gjennomgangen av budene, å vise hvordan de peker på gode muligheter for oss til å elske både Gud og vår neste, og dermed indirekte også å tjene oss selv. Legg merke til at betoningen er annerledes enn i det meste av tidens *nyreligøsit*et. Der ligger hovedvekten på at vi skal utvikle vårt eget selv, at vi skal utløse guddommelige muligheter fra dypet i oss. Dermed settes hovedfokus på en eller annen form for selvrealisering, som i neste omgang kan komme andre til gode. Kristen tro setter derimot hovedfokus på en Gud og en neste som er utenfor oss.

Opprinnelig, utvidet og positiv mening

Når Jesus tar opp tre av budene i *Bergprekenen*, gjør han det på en spesiell måte. Han begynner med det femte budet. Først siterer han budet, og så radikaliserer han det på en måte som sprenger alle muligheter for å straffeforfølge lovbrysterne: "Dere har hørt det er sagt til forfedrene: Du skal ikke slå i hjel. Den som slår i hjel, skal være skyldig for domstolen. Men jeg sier dere: Den som blir sint på sin bror, skal være skyldig for domstolen, og den som sier til sin bror: 'Din idiot', skal være skyldig for Det høye råd, og den som sier: 'Din ugudelige narr!' skal være skyldig til helvetes ild" (Matt 5,21-22).

Jesus tar altså utgangspunkt i budets opprinnelige mening, og slår fast at det fortsatt gjelder. Det er brudd på Guds vilje å ta livet av en annen. Men så velger han noen nye eksempler som han anser for

minst like alvorlige. De dreier seg om mye mindre forseelser enn drap, for nå trekker han fram ulike skjellsord som vi kan bruke mot hverandre. Dermed har Jesus valgt ut to typer eksempler på hvordan det femte budet kan brytes: Han har satt ord både på det verste og på noe av det minst vonde vi kan gjøre mot hverandre. Dermed forstår vi at alle anslag mot vår neste som ligger mellom disse ytterlighetene, også er innbefattet i budets mening.

Når *Luther* i sin Lille katekisme tar opp det femte budet, setter han ord på noen av de anslagene som ligger mellom disse ytterlighetene. Men han gjør også noe mer. Han virer oppmerksomheten vår i en positiv retning, og peker på hva vi bør legge vinn på i stedet. Han skriver: "Vi skal frykte og elske Gud, så vi ikke skader vår neste på kroppen eller gjør ham noe vondt, men hjelper og støtter ham i nød og fare."

Dermed kan vi se i *tre retninger* når vi går gjennom budene. Vi kan som Jesus starte med å slå fast hva selve *ordlyden* betyr, for den peker ofte mot det verste vi kan gjøre mot hverandre. Dernest kan vi som Jesus og Luther spørre om det finnes *andre eksempler* på hvordan budene kan brytes. Til sist kan vi som Luther vri oppmerksomheten i en mer *positiv retning*: Dersom vi forbys å leve på bestemte måter, hva er da den motsatte holdningen som budet indirekte oppmuntrer oss til å leve ut? *Pontoppidan* gjennomfører dette i sine forklaringer: Han deler opp forklaringen til budene i to bolker, først en som får overskriften: Hva ondt forbys? og så en som får overskriften: Hva godt befales?

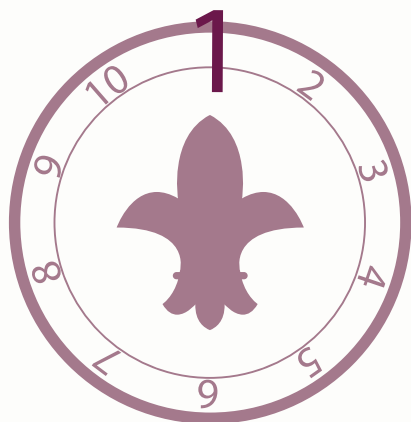
Første bud: Gudstroen

Det første budet lyder slik: "**Du skal ikke ha andre guder enn meg**". Det er et bud som gir Gud en absolutt enerett i troslivet vårt, og som dermed verner grunnforholdet i troen. Det er bare når Gud får være den eneste gud for oss, at livet blir godt å leve.

Opprinnelig mening

Ingen andre religioner i det gamle Israels omverden hadde et så eksklusivt bud som dette. Det var vanlig med en gudeverden som omfattet mange guder, og det var vanlig med mange slags gudebilder som man kunne dyrke. Det fortelles til og med fra Israels historie om at israelittene ved mange anledninger dyrket fruktbarhetsguder ved siden av sin JHWH (uttales: Jahve). Fristelsen til å følge disse andre var svært stor. Profeten Hosea utdyper budet på følgende vis: "Jeg er Herren din Gud, helt fra Egypt. Noen annen gud enn meg kjenner du ikke, det finnes ingen annen frelser enn jeg" (Hos 13,4). Det er to hovedgrunner til at bare

JHWH er verdt å dyrkes, og de innleder og avslutter det første budet: Den *første* grunnen er at det er han "som førte deg ut av Egypt, av slavehuset" (2 Mos 20,1). Den *andre* grunnen er at det er han som lover å vise "trofast kjærlighet i tusen slektsledd mot dem som elsker meg og holder mine bud" (2 Mos 20,6). Det er altså frelseren fra gammel tid, han som også vil velsigne dem i framtida, som

de skal ha som sin eneste Gud.

Utvidet mening

Fristelsen til å tilbe andre guder og deres gudebilder er ikke den samme for oss som for folk i gammel tid. Det er en større fristelse for oss å mene at ingen religion kan hevde at de har funnet den eneste sannheten. Vi kristne må få lov til å tro på vår måte, muslimene på sin måte og hinduer på sin. Faren er at når all slags gudstro blir like viktig, kan man like gjerne gjøre seg helt ferdig med gudstroen, for den er jo uansett ikke gyldig sannhet for alle.

Budet er svært aktuelt for oss også av en annen grunn. *Luther* sier i sin Store katekisme: "En Gud er det en venter seg alt godt av, og som en tar sin tilflukt til i all slags nød... Det som du da fester hjertet ditt ved og som du stoler på, det – sier jeg – er egentlig din Gud" (2-3). Dermed kan vi la blikket fare i mange retninger og spørre oss selv på en ærlig måte: Hvem

og hva er det egentlig som betyr mest i livet vårt, slik at vi innretter oss etter det? Selv om vi ønsker å stole på Gud i alt, kan det hende at vi i praksis ikke gjør det likevel.

1. Jesus advarte først og fremst mot å sette sin lit til materielle verdier. Han kaller den makten som utgår fra penger, formue og eiendom for *Mammon*, slik at han faktisk personliggjør den til Guds hovedmotstander i verden (se særlig Matt 6,19-24). Luther nevner også dette som den største faren for kristne (se Store katekisme 5-9). Denne fristelsen er ikke blitt mindre i vår tid. Det er klart at vi trenger penger til å realisere et godt liv. Når vi så har muligheten til å tjene mer av dem, slik at vi kan realisere stadig flere ønsker, er fristelsen stor til at vi lar tryggheten vår knyttes til det vi tjener og det vi eier.

2. En like stor fare i vår tid er å knytte tryggheten vår til *personlige egenskaper* som popularitet, klokskap, makt, innflytelse og posisjoner. Vi lever i et kulturklima der alle har ansvar for å bygge opp sitt eget "image" på en måte som gjør livet godt for oss. Vi kan komme til å tro at alt står og faller med hvordan vi lykkes med det.

3. En tredje fare er at vi lar *mennesker* i de sosiale sammenhengene vi står i, få avgjørende innflytelse over oss, enten det gjelder venner, nær familie eller interessegrupper. Det blir viktigere å ha anerkjennelse fra disse, enn å stå for det man selv mener er rett. Det kan bli så viktig for foreldre at barna lykkes, at alt i livet dreier seg om at de får det til. Noen kan også bli fristet til å sette pop- eller idrettsstjerner så høyt at de blir fans med en nesegrus og blind beundring.

4. I større sammenhenger kan slike grupper utvikle overgripende *ideologier* av ulike slag, slik som marxisme, nazisme, kapitalisme, liberalisme etc. Det kan bli så viktig å gjennomføre disse konsekvent, at man blir blinde for å elske Gud og sin neste i alle ting. Selv idealistiske mennesker som egentlig vil andres beste, kan la seg påvirke til å gjøre de mest grusomme ting i den viktige sakens navn.

5. Det finnes mangfoldige ulike *nyreligiøse miljøer* som hevder at de har nøklene til det gode liv. Det finnes også miljøer i det moderne Norge som bevisst oppsøker spiritistiske erfaringer eller dyrker både norrøne guder og Satan.

6. Selv i kirken kan avhengigheten av egne *prestasjoner* bli viktigere enn tillit til Gud. Vi kan legge så stor vekt på å framtre med en vellykket fromhet, at vi ikke klarer å tro at vi er skikkelig kristne dersom vi ikke når opp

til det idealet vi har. Jag etter ytre fromhet kan faktisk bli en avgud.

Luther kommer med følgende råd i sin Store katekisme: "Spør ditt eget hjerte – og prøv deg selv, så vil du nok finne ut om du holder deg bare til Gud eller ikke. Har du et hjerte som venter seg alt godt av ham – især når du er i nød og savn – og lar alt ryke og reise som ikke er Gud, da har du den eneste sanne Gud. Men på den annen side: Henger ditt hjerte fast ved noe annet som det venter seg mer godt og bedre hjelp av enn av Gud, så det ikke søker hen til ham, men flykter fra ham når alt går deg imot, da er det en avgud du holder deg til" (28).

Positiv inspirasjon

Etter at Jesus en gang advarte mot å være opptatt av materielle behov, sa han følgende: "Søk først Guds rike og hans rettferdighet, så skal dere få alt det andre i

tillegg" (Matt 6,33). Dermed pekte han på den positive innstillingen som budet vil oppmuntre til. *Luther* sier det slik i sin Store katekisme: "Nå skjønner du uten vanskelighet hva dette bud krever, nemlig hele menneskehjertet, slik at all fortrøstning står til Gud og ikke til noen annen" (13). Det er som om Gud sier til oss: "Mangler du noe godt, så skal du vente det fra meg og søke det hos meg, og lider du under noen ulykke og nød, da kom krypende og hold deg til meg. JEG, jeg vil gi deg det du trenger og hjelpe deg i all nød. La bare ikke hjertet ditt henge ved noen annen eller hvile hos noen annen" (4).

Dette er altså et frigjørende bud, fordi det peker mot en livsholdning som befri oss fra mange slags bindinger og bekymringer. Dette budet er samtidig det viktigste av alle budene. Dersom vi tror at Gud er god mot oss, tror vi også at de budene som han har gitt oss

er gode å leve etter. I sin Lille katekisme gjør *Luther* det slik at hver eneste av forklaringene til budene begynner på samme vis: "Vi skal frykte og elske Gud så vi... ". Han avslutter gjennomgangen av første bud

i sin Store katekisme på denne måten: "Hvis hjertet står seg godt med Gud slik at dette bud blir holdt, da følger alle de andre bud etter av seg selv".

Andre bud: Respekten

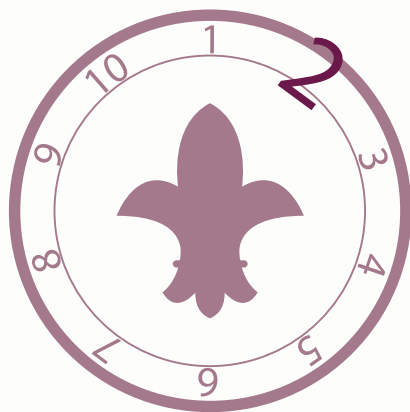
Det andre budet lyder nå slik: "**Du skal ikke misbruke Guds navn**". Dette budet verner om Guds hellighet og respekten for ham.

Opprinnelig mening

Israelittene hadde så stor respekt for Guds navn at de ikke engang ville uttale det, men nøyde seg med å skrive det med fire bokstaver: JHWH. Men selve ordlyden i budet forbyr misbruk av Guds navn i en helt spesiell situasjon, nemlig i uskyldseder som ble avlagt for retten, ofte ved Herrens alter. Dersom man da tok Gud til vitne på at man var uskyldig, mens man i virkeligheten ikke var det, misbrukte man Guds navn på det groveste.

Utvidet mening

I tidligere tider kunne det gjøre inntrykk når noen sverget ved Guds navn, for de fleste trodde at Gud ville straffe den som sverget falskt i egen sak. I våre dager er det ikke mange som

deler den troen, og derfor har denne typen eder gått ut av bruk i Norge. Vi har også vokst fra gamle tiders ulike magiske formularer der man brukte Guds navn til å mane fram beskyttelse, helbredelse eller hevn. Hva kan dette budet advare oss mot i dag?

1. De fleste tenker sikkert først i retning av *banning* og utrop i dagligtalen. Et utrop som "Herre Gud" kan brukes på to måter: Det kan være et ekte bønnerop til Gud i en bestemt situasjon, eller det kan være et munnhell som man slenger med i tide og utide. Den siste bruken vitner om at man ikke har respekt for Gud. Altfor mange bruker også uttrykk som påkaller djevelen på tilsvarende tankeløst vis, når man legger ekstra kraft i uttrykket ved utrop som "Faen" eller "Helvete". Slik tankeløs bruk av ord viser at man heller ikke tar disse realitetene på alvor. Den som ønsker å ta Gud og Satan på alvor, har som regel

få problemer med å luke slike uvaner ut av språket. Dette er særlig viktig å være påpasselig med i offentlig liv og i medier, slik at man ikke er med på å alminneliggjøre respektløshet overfor Gud.

2. Noen er mer bevisste på å omtale Gud på *blasfemisk* vis. Vi lever i en kultur som verdsetter ironisk humor, slik at vi er vant til at alle forhold i samfunnet kan omtales på respektløse måter som vi kan le av. Både de som uttaler ordene, og de som ler av dem, er på denne måten med på å alminneliggjøre respektløshet overfor Gud i samfunnet. For hundre år siden kunne man dømmes i retten dersom slike ytringer ble for sterke, men i et moderne Norge risikerer man ikke det, for man har overlatt ansvaret for dette til den enkeltes skjønn.

3. I kirken er også faren for å misbruke Guds navn svært stor, for det er mange som

fristes til å tilpasse budskapet slik at det blir *vrang lære* om Gud. Når vranglæren blir klar nok, kan en prest bli avsatt fra stillingen sin, men det er mange sider ved kristen tro man kan fortegne uten å frykte for at det skjer. En forkynner har ofte stor autoritet som spesialist på kristen tro, og dersom man forkynner et budskap som ikke stemmer med det som står i Bibelen, misbruker man indirekte Guds navn til å legitimere et falskt budskap. Denne faren er til stede for alle kristne, for vi oppdrar barna våre og påvirker omgangskretsen vår med det vi anser som kristen tro. Da er det viktig at vi er trygge på at det vi sier holder mål.

Positiv inspirasjon

Når *Luther* i sin Store katekisme går over til å beskrive hvordan vi kan bruke Guds navn på rett måte, siterer han fra Salme 50,15: "Kall på meg på nødens dag, så vil jeg utfri deg, og du skal gi meg ære" (64). Dette

verset henviser oss til bønnen, både at vi kan be til Gud når vi trenger hjelp, og at vi skal lovprise og takke ham for det han gir oss.

Luther anviser hvordan det kan gjøres på en svært praktisk måte (73-74): Vi kan gjøre det til en vane å *be til Gud* både morgen og kveld og ved alle måltider. Slik kan man starte dagen med å overgi seg til Ham, og avslutte med å takke for at Han har bevart oss. Vi kan tegne oss med korstegnet. Når vi opplever farer og vansker, kan vi be: "Bevar oss, Herre Gud! Hjelp, kjære Herre Kristus!" - eller noe liknende. Når vi opplever noe godt, kan vi be: "Gud være takk og lov! Dette har Gud gitt meg!" - eller noe liknende.

Dette siste poenget er verdt å gi spesiell ettertanke. Det er så viktig at vi *overfor hverandre* våger å sette ord på det vi opplever av Guds omsorg. På bedehusmøter har man ofte

en avdeling med frie vitnesbyrd. Da jeg var på besøk i Ecuador løp mange fram for å si noe ved en slik anledning, og på den måten ble Gud æret. Men også i vanlige samtaler, overfor barna og i vennelag kan vi fortelle hverandre både om det som har styrket troen, og også om hvordan vi vender oss til Gud når vi har det vanskelig. Da ærer vi Gud overfor hverandre.

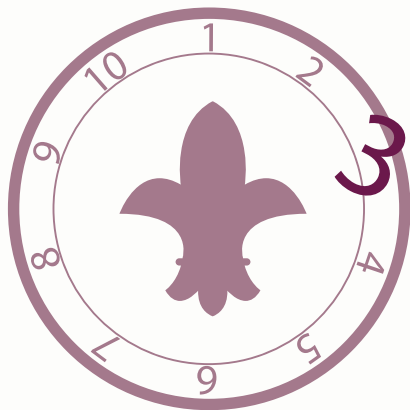
Det gir også styrke til troen å kunne *samles som menighet* for sammen å synge sanger til Guds ære, og sammen kunne be bønner av ulike karakter. I løpet av en gudstjeneste eller et bedehusmøte bruker vi stemmen på mange slags vis til å ære Gud, både møteleder, predikant og forsamling, både med stille bønner, hørbare bønner, forkynnelse og sang. Dette er også et hovedtema i det tredje budet.

Tredje bud: Helligdagen

Det tredje budet lyder nå slik: "**Du skal holde hviledagen hellig**". Det skal verne om to viktige forhold, for det første at vi tar oss tid til den hvilen og avkoplingen som vi trenger, og for det andre at vi tar oss tid til å tilbe Gud slik at vi ikke glemmer ham.

Opprinnelig mening

Det finnes ikke noen parallell til en ukentlig helligdag i Israels omverden, så den er en gave som særmerket dette folket. Den doble hensikten med dagen kommer klart fram like etter at budet er gitt: "Seks dager skal du arbeide og gjøre

all din gjerning, men den sjuende dagen er sabbat for Herren din Gud. Da skal du ikke gjøre noe arbeid" (2 Mos 2,9-10; 5 Mos 5,13-14). Vi ser at det vektlegges både avkopling fra arbeidspliktene og tilkopling til gudslivet. De to utgavene av De ti bud gir hver sin begrunnelse for at dette er viktig.

- I 5. Mosebok finner vi en sosial begrunnelse: "Husk at du var slave i Egypt da Herren din Gud førte deg ut derfra med sterk hånd og utstrakt arm. Derfor har Herren din Gud befalt deg å holde sabbatsdagen" (v15). Israelsfolket skulle altså kjenne på kroppen at de var blitt satt fri, og derfor skulle de ta seg tid til å tilbe den Gud som hadde befri dem.

- I 2. Mosebok finner vi en gudsbegrunnelse: "For på seks dager skapte Herren himmelen og jorden, havet og alt som er i dem; men den sjuende dagen hvilte han. Derfor velsignet Herren sabbatsdagen og

helliget den" (v11). Israelsfolket skulle altså få del i den samme hvilen som Gud selv unte seg etter skapelsen av verden. Dessuten poengteres det at Gud velsignet denne dagen, altså at han lot den bli en dag som formidler fornyende gudskrefter.

Utvidet mening for helligdagen

Budet holder fram sabbaten som det viktigste eksemplet på gudsdyrkelse, og dette utvides på tallrike måter i resten av lovverket i GT. Vi finner påfallende mange lover som regulerer det religiøse livet, både når det gjelder ulike fester og ulike typer offerversen.

På tilsvarende vis har det vokst fram utrolig mange fine skikker i den kristne kirken. Da kristendommen ble statsreligion på 300-tallet, kunne man gjøre søndagen til helligdag, og man ble fri til å utnytte den til gudsdyrkelse på en ny måte. Gjennom århundrene

etterpå har det vokst fram fine gudstjenesteslikker og feiring av ulike dager og høytider gjennom det som vi nå kaller *kirkeåret*. Det er viktig for oss å utnytte disse mulighetene jevnlig, slik at troen kan holdes levende i oss. Den som ikke tar seg tid til å søke Gud på helligdagene, vil som regel heller ikke klare å finne tid til ham på de travle hverdagene.

Dette innebærer at vi hver for oss må sette klare mål for hva vi ønsker å gjøre ut av helligdagen. Vi må *innøve vaner* som er så faste at de kan gjennomføres de fleste søndager, også når motivasjonen er lav. For hundre år siden gjorde man det på en måte som vi heldigvis har blitt befrikket fra, for man satte opp lange lister over ting man ikke skulle gjøre på søndagen, slik at det ble en detaljert tvang som mange, særlig barna, sukket tungt under. Nå har vi kanskje falt i motsatt grøft, for nå er vi så frie at vi bare gjør det som faller oss inn der og da. Utfordringen er

at vi som enkeltpersoner eller familie i frihet finner fram til det som passer oss, slik at fridagen også kan bli en helligdag. Vi trenger gode vaner, det er en kristenplikt å innøve dem, men vi er frie til å velge utformingen av dem selv.

Bibelen oppmuntrer oss til å gjøre dette til en viktig sak. Jesus gikk jevnlig til synagogen på sabbaten (Luk 4,16). Paulus skriver: "La Kristi ord få rikelig rom hos dere! Undervis og rettled hverandre med all visdom, syng salmer, viser og åndelige sanger til Gud av et takknemlig hjerte" (Kol 3,16). I *Hebreerbrevet* står det: "La oss ikke holde oss borte når menigheten samles, som noen har for vane. La oss heller oppmuntre hverandre, og det så mye mer som dere ser at dagen nærmer seg" (10,25).

Utvidet mening for hviledagen

Da Gud velsignet sabbaten, lot han den bli en dag som formidlet fornyende gudskrefter. Dagen

gir ikke bare oss god anledning til å tilbe Gud, men den gir også Gud anledning til å fornye oss som mennesker. Vi får en gyllen anledning til å hente oss inn, slik at vi kan oppleve mer glede og trivsel ved livet. Denne dagen er et viktig redskap som Gud bruker til å velsigne oss. Vi beskyttes mot at arbeidet får all plass i livet, for å unngå at vi tømmes for livskrefter, slik arbeidsnarkomane mennesker kan oppleve.

Derfor må vi finne fram til gode vaner også for å oppnå dette. Dagen er ikke bare til for *tilkopling* til Gud, men også for *avkopling* fra hverdagsstrevet. Vi har fått en unik mulighet til å fornye energilageret vårt. La oss derfor prioritere det som kan gi oss gode opplevelser, enten det er gode middager, besøk hos slekt og venner, tur til hytta eller ut i naturen, gå på kino, konsert eller fotballkamp, eller hva det er vi måtte like å gjøre. Siden de fleste har fri både lørdag og søndag, kan vel

husarbeid og slikt gjøres unna på lørdagen slik at søndagen er fri for "plikter"?

Det er mange *trekk i samfunnet* som vi godt kan ha en kritisk holdning til. Bruk av data og mobiltelefon har gjort at mange gjør seg tilgjengelige for arbeidsplassen også i helgene. Mange barnefamilier bruker hele helgene på lange idrettsarrangementer som tapper krefter. Flere og flere butikker holder søndagsåpent. Fra mange kanter spises fridagen opp slik at den tapper like mye krefter som de andre dagene. Vi får håpe at loven om helligdagsfred beholdes, slik at i alle fall tiden fram til gudstjenestene er over, fortsatt vernes. *Vi må ikke miste den store skatten vi har fått:* Tenk at vi hver sjuende dag kan rydde til side et pusterom i tiden, noe som kan gi oss både nødvendig avkopling og tilkopling!

Fjerde bud: Familien

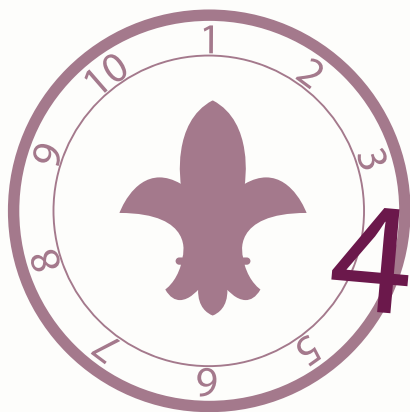
Det fjerde budet lyder nå slik: **"Du skal hedre din far og din mor"**. Nå vris oppmerksomheten i budrekken fra gudsforholdet til forholdet mennesker i mellom. Det første av disse budene sikter mot å verne om gode forhold innen familien, den som er samfunnets viktigste enhet.

Vi kan undre oss over at dette budet kommer foran det femte budet som verner om selve livet. Denne rekkefølgen er et sterkt signal om at familien er samfunnets viktigste enhet, for den måten man lever sammen på der, har helt avgjørende betydning for hvordan livet i alle andre sammenhenger kommer til å bli. Derfor er det menneskets viktigste oppgave å se til at den familien man hører til i, fungerer så godt som mulig!

Opprinnelig mening

I det gamle Israel var det vanlig at det kunne bo inntil fire generasjoner på samme gård. Den eldste generasjonen var blitt så gamle at de var henvist til å bli sørget for av barna sine.

Derfor er det nok den nest eldste generasjonen som først og fremst tiltales i budet. Det er de som nå har ansvaret for de gamle foreldrene sine, og som plikter å hedre dem med alt de trenger til livsoppholdet sitt. Man hadde dyp respekt for de gamle på den tiden, og man hadde stor takknemlighet overfor at man kunne overta en gård som gav livsopphold.

Dette budet får en motivering i GT: "...så du kan leve lenge i det landet Herren din Gud gir deg" (2 Mos 20,12). Det peker mot den gode livssammenhengen familien utgjorde: Hver enkelt generasjon overløt gården til den neste slik at de unge kunne leve godt der, mens de på sin side hedret de gamle slik at de kunne ha det godt i sine siste dager.

Når det gjelder denne opprinnelige meningen, har vi fått en ny type utfordring i det moderne Norge. Nå har både samfunnsliv og boligbygging satset på at kjernefamilien er den naturlige enheten, og dermed er det blitt vanskeligere å pleie gamle foreldre hjemme. Til avlastning har vi i stedet fått institusjoner som tilbyr god pleie. Dermed må vi alle på vår måte finne svar på viktige spørsmål: Når kommer den tiden da vi ærer dem på beste måte ved å la dem få plass på institusjon? Hvor hyppig kontakt er det

naturlig å ha med dem der, for at de ikke skal føle seg sviktet, men fortsatt elsket og æret?

Fra dette grunnforholdet som budet opprinnelig var knyttet til, kan vi som Luther utvide betydningen i tre retninger.

Barnerollen

Den mest naturlige utvidelsen gjelder *barn og unges* forhold til sine foreldre. Vi finner flere tekster i NT som påbyr barn å være lydige mot foreldrene (se Kol 3,20; Ef 6,1-3). Luther sier det slik i sin Store katekisme: "...de skal se på sine foreldre som om de var i Guds sted, og de skal tenke at om de er ubetydelige, fattige, skrøpelige og rare, så er det likevel mine foreldre som Gud har gitt meg. Denne æren mister de ikke på grunn av sitt liv eller sine feil" (108). Derfor har barn tre plikter overfor dem: Å akte dem høyt, snakke med dem på en respektfull og vennlig måte, og hjelpe dem når de blir gamle, syke, svake eller fattige.

Det finnes ingen fromme gjerninger som er viktigere enn denne. Lydigheten har bare en grense, nemlig at foreldre ikke må kreve noe som står i motsetning til Guds vilje. Budet påbyr å vise takknemlighet tilbake for alt det gode som de har gitt og gir oss (109-112.116.127). Dessverre finnes det foreldre som mishandler barna sine slik at det beste for dem er at de fjernes fra sine biologiske foreldre, og heller får nye "foreldre" å forholde seg til.

Foreldrerollen

Forholdet mellom foreldre og barn må også sees fra den andre siden. Begge de stedene i NT som innskjerper barns lydighet, fortsetter med å innskjerpe foreldres plikt til å behandle barna på en god måte: "Dere foreldre, vekk ikke sinne og trass hos barna deres, men gi dem omsorg, så de får en oppdragelse og rettledning som er etter Herrens vilje" (Ef 6,4), "...vær ikke så strenge

mot barna deres at de mister motet" (Kol 3,21). Her er hvert eneste ledd velvalgt og fortjener ettertanke.

Dette er blitt ekstra viktig i vår tid. Vi har heldigvis gjort oss ferdige med den autoritære foreldrerollen, som ofte hadde riset klar til avstraffelse. I vår tid har vi fått "*forhandlingsbarnet*", som helt fra 4-5 års alder er seg svært bevisst hva det vil, og som krever at vi samtaler med det og inngår avtaler på kloke, velbegrunnede måter. Det er krevende, og det er ikke blitt lettere i en tid der barna påvirkes på sterke måter fra mange slags mediebruk i retninger som kan være skadelige. Men det er helt avgjørende for barnet at vi lykkes på anstendig vis, slik at det kjenner seg elsket på en uforbeholden måte, og dermed får overskudd til å erobre verden. Det er to forhold som særlig bør utvikles hos dem. Det ene er at barna får støtte til å utvikle de evner og anlegg

de har, slik at de kan tjene andre på en god måte. Det andre er at de få den hjelpen de trenger til å vokse inn i et trygt *gudsforhold*. Derfor er det så viktig at man fra begge sider møter hverandre med kjærlighet og respekt, slik at ikke kjefting og slamring med dører blir det normale, selv om vi må regne med at pubertetstiden ofte kan inneholde mer av konflikter enn andre tider.

Samfunnsroller

Den tredje utvidelsen av budet var lettere å se på Lutherstidenn i dag. Den gang var storfamilien ofte også en arbeidsplass for mange andre, slik at husfaren også var arbeidsgiver. Dessuten var styringen av det offentlige liv overlatt til en fyrste som kunne kalle seg "landsfader". Derfor kunne Luther si: "Det fjerde bud taler altså om tre slags fedre: Blodets, husets og landets. Dessuten har vi de åndelige fedre... de som styrer og leder oss ved Guds ord" (158). Det er avgjørende viktig

at livet i familiene fungerer godt, ellers sprer det seg en uro utover i samfunnet. Like avgjørende er det at ulike myndigheter i samfunnet møtes med respekt, ellers oppløses det hele i strid og uro. Paulus kan derfor formane til lydighet mot myndighetene (Rom 13,1-7, se også 1 Tim 2,1-2; Tit 3,1; 1 Pet 2,13-14).

Det blir ikke plass her til å drøfte hva man gjør når øvrighet eller bedrifter undertrykker og utnytter folk i stedet for å tjene dem. Vi får nøye oss med å påpeke at også i et godt land som Norge er forholdene blitt mer sammensatte enn de var før. Nå er de fleste arbeidsplasser løsrevet fra hjemmene, og folk ansettes i store bedrifter som kan være del av enda større konserner. Her er arbeidsforholdene regulert av avtaler som gir både streikerett og medbestemmelse. Mye av den politiske makten er flyttet over til folkevalgte organer

både lokalt og nasjonalt, og de gjør vedtak som det forventes at man er lojale mot. I demokratiske land har vi fått en mye større innflytelse, men fremdeles kreves det av alle at man innretter seg etter de spillereglene som gjelder, både i klasserommet, på arbeidsplassen, i kommunen og

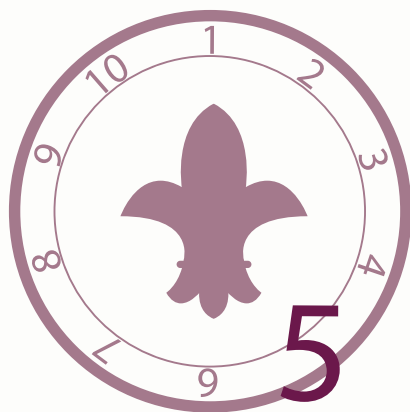
på nasjonalt nivå. Når alle møter hverandre med respekt og omtanke på alle nivåer, fra den vesle familien opp til de store sammenhenger, fungerer et samfunn på en god måte til alles beste. Derfor viser det fjerde budet til en grunnholdning som ingen kan overse uten at det kan få fatale konsekvenser.

Femte bud: Livet

Det femte budet lyder slik: "**Du skal ikke slå i hjel**". Nå får vi fire bud på rad som er svært korte i formen, men som beskytter fire avgjørende sider ved livet. Det første av disse budene beskytter selve livet og menneskeverdet, for det å leve trygt er forutsetning for at vi kan nyte de andre godene.

Opprinnelig mening

Budet bruker det hebraiske ordet *Ratsach* som har en klar betydning. Det forbyr ikke det å ta liv i krig, heller ikke dødsstraff i rettssystemet, men all aktivitet som uten rettshjemmel innebærer at et annet menneske mister livet, enten det er mord, mishandling med døden til følge eller annen uforsettlig handling som medfører en annens død.

Utvidet mening på Luthers tid

Vi har allerede sett hvordan Jesus i Bergprekenen utvidet meningen med dette budet til å inkludere det å bruke skjellsord mot hverandre (se s 32), og dermed kan vi inkludere alle anslag mot andre som på et eller annet vis berører dem livskvalitet. *Luther* tar også utgangspunkt i dette Jesusordet og skriver i sin Store katekisme at Kristus her forklarer budet "og samler det i en sum: Vi skal ikke slå i hjel, verken med hånd, hjerte eller ord" (182).

Luther er særlig opptatt av forholdet til alle dem som gjør oss ondt slik at vi føler fiendskap mot dem. Han skriver i sin Store katekisme: "Når en ser slike folk, da blir våre hjerter rasende, og vil ha hevn. Det neste er forbannelser og slagsmål, og til sist ulykke og mord. Her er det Gud griper inn på forhånd som en kjærlig far; han går imellom og vil skille tretten så det ikke skal komme

noen ulykke av det slik at den ene skader den andre. Kort og godt, han vil forsvare, utfri og beskytte enhver mot andre menneskers ondskap og vold; derfor stiller han det femte bud som en ringmur, festning og tilfluktssted omkring nesten, så ingen skal gjøre ham legemlig skade. Dette bud lærer oss altså at ingen må skade en annen på grunn av noen ond handling, om det var aldri så vel fortjent" (184-186).

Men budet viser også til positive livsholdninger; sier Luther: "For det andre er det ikke bare den som gjør vondt mot sin neste, som er skyldig ifølge dette bud, men også den som har mulighet for å gjøre noe godt mot ham, eller som kan forebygge, avverge og hindre at han blir tilføyet noe ondt eller noen legemlig skade, men som ikke gjør det. Hvis du nå hadde mulighet til å gi klær til en som er naken, men bare lar ham gå sin vei, da har du latt ham fryse i hjel. Hvis du ser en som sulter

og ikke gir ham mat, da lar du ham dø av sult'' (189-190).

Utvidet mening i moderne tid

Det er ikke vanskelig å utvide listen som Luther gir med moderne eksempler: Hvis vi ser en som stadig *mobbet* uten å gjøre noe, og det fører til at han tar sitt eget liv, da er vi vel blitt medskyldig i mord? Hvis vi på grunn av uforsvarlig opptreden i bil blir årsak til alvorlig *trafikkuhell*, blir vi vel skyldige i andres helseplager og død? Når vi stadig ser nødlidende mennesker på TV i katastrofer, og ikke gir raust med penger slik at de kan bli hjulpet, da er vi vel medskyldige i at de dør? Vi kunne dratt fram eksempler på at bruk av både *alkohol, tobakk og narkotika* truer liv og helse både for brukeren og andre. Men på noen felt har det skjedd så store endringer at budet har blitt aktuelt på helt nye måter.

Både på Bibelens og Luthers tid var det selvsagt at øvrigheten var unntatt fra dette forbudet, de kunne både gi *dødsstraff* og føre rettferdig krig. Men alt dette er blitt mye mer problematisk nå. For det første har praktisering av dødsstraff vist at altfor mange uskyldige mister livet, så det er verdt å kjempe for at denne straffeutmålingen bør ut av rettssystemet i alle land. For det andre har *moderne våpen*, slik som atomvåpen, biologiske våpen, kjemiske våpen (=ABC-våpen), landminer og klasebomber så grusomme effekter at de ikke bør tillates brukt overhodet. Selv *kriger med rettferdig målsetting* som i Afghanistan og Irak etter terroren i 2001, viser at man involverer seg i konflikter som ikke løser noen problemer på lang sikt. Noen kristne trekker den konsekvens at de vil være konsekvente pasifister, andre gjør det til en hovedsak å bidra til at krig blir omgitt av klare regelverk og bare kan

aksepteres i ytterste nødsfall når alle muligheter for dialog har feilet. Det er også svært viktig at arbeidet med gjensidig nedrustning ikke stopper opp.

Luther anvendte budet på mennesker som vi har rundt oss, som vi både kan se og føle nærværet av. Men i vår tid er ansvaret blitt utvidet til å gjelde de som vi ikke kan se, eller som bor langt fra oss. Da kreves det mer av oss for å ta ansvaret på alvor.

På den ene siden har den medisinske utviklingen kommet så langt at vi er i stand til å gjøre mange anslag mot det ufødte livet. Vi kan foreta trygge aborter av uønskede barn, for eksempel etter at fostervannsprøver har avslørt Downs syndrom, eller at kvinnen vurderer det slik at livet hennes blir altfor krevende med ansvar for et barn. I Norge aborteres ca 15 000 barn hvert år etter morens valg. Kan det kalles annet enn brudd på det femte bud, når det skjer

ut fra andre grunner enn fare for at moren kan dø eller ved voldtekt?

Vi kan befrukte eggceller i et større antall enn de som brukes til kunstig befruktning, vi kan forske på stamceller som destrueres, vi har spiral og angrepiller som tar bort befruktede egg etter samleier. Her har vi fått en viktig utfordring i å kjempe for et lowerk som beskytter livet fra befruktningen av, og dersom ikke det lykkes, i alle fall et ansvar for ikke å benytte oss av etisk tvilsomme muligheter for egen del, og gi den støtten andre trenger for at de kan gjøre det samme.

Det er ikke enklere når det gjelder *sluttfasen av livet*. Nå gjelder det gamle som vi kan se med øynene våre og som vi har et forhold til, og det kan gjøre ufattelig vondt å se på hvordan de kan lide. Når er det rett å slutte å gi dem behandling som bare tjener til

å forlenge livet på en kunstig måte (=passiv dødshjelp)? Vi merker at det blir større og større trykk på en ennå mer avgjørende problemstilling: Kan et menneske ha rett til å kreve å få avsluttet livet gjennom aktiv dødshjelp?

Like viktig er det at vi nå innser at vi er blitt en del av et *globalt fellesskap* med ansvar for hverandre. Vi ser at våre krav om billige klær og varer fører til at store konserner produserer dem i land der de kan utnytte arbeidere på hjerteløse måter, som både frarøver livet deres verdighet og fører til en tidlig død. Dersom vi er ubevisste forbrukere her, blir vi vel medskyldige i både slaveri og mord? Vi har fått overbevisende dokumentert at vi forbrenner

så mye fossilt brensel at klimaet allerede er begynt å endres dramatisk. Det slår særlig ut i fattige land der tørke, branner og flommer allerede nå tar livet av hundretusener. Hvis vi ikke legger om livsstilen, blir vi vel medskyldige i masse mord? Her har vi vel ansvar både på privat, på politisk og på internasjonalt bedriftsnivå?

Det er mange måter vi i dag kan bli medskyldige i mord på. Det kan skje på indirekte måter som vi må tenke oss om for å avsløre. Det kreves at vi er våkne på en helt annen måte enn folk trengte å være i eldre tider, at vi bevisstgjør oss på livsfremmende holdninger og vaner, og at vi er bevisste på hvordan vi utnytter den politiske innflytelsen vi har.

Sjette bud: Ekteskapet

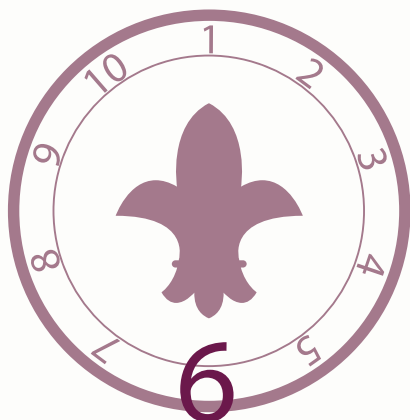
Det sjette budet lyder nå slik: "**Du skal ikke bryte ekteskapet**". Familien er altså en så viktig ordning at det beskyttes av to bud. Mens det fjerde budet sikter mot å bevare gode relasjoner på tvers av generasjonene, vil det sjette budet beskytte forholdet mellom de to som er gift med hverandre.

Det er ikke slik at Bibelen idealiserer ekteskapet som den samlivsformen alle bør inn i. Verken Jesus eller Paulus var gift, og Paulus skriver at den enslige stand har sine fordeler (se I Kor 7,32-35.38). Men den som flytter sammen med en annen, går inn i et forhold som er så viktig at det beskyttes av et eget bud.

Opprinnelig mening

Dette budet er også svært kortfattet, og bruker et hebraisk ord *na'af* som har en helt spesiell betydning ut fra den tidens sosiale forhold. Den gangen var sååå alle unge jenter i fruktbar alder enten forlovet med en kommende ektemann, eller gift allerede i slutten av

tenårene. Alle kvinner tilhørte en bestemt mann gjennom hele sin fruktbare alder. Derfor betyr budet ordrett: Du skal ikke ha samleie med en kvinne som er forlovet eller gift med en annen. Forbudet setter mannen i fokus: Han skal ikke forføre en kvinne på en slik måte at han forgriper seg på en annen manns "eiendom".

Utvidet mening i gammel tid

Jesus selv utvider meningen med budet i Bergprekenen. Han sier: "Dere har hørt det er sagt: "Du skal ikke bryte ekteskapet". Men jeg sier dere: Den som ser på en kvinne for å begjære henne, har allerede begått ekteskapsbrudd med henne i sitt hjerte" (Matt 5,27-28). Dermed har vi fått to eksempler fra hver sin ende av skalaen: Det verste er når man bryter inn i en annens ekteskap ved utført handling, men det er like galt når bruddet skjer på tankeplan, for det er alltid der det begynner. Dermed rammes også alle slags handlinger, tilnærmelser og tanker som ligger mellom disse ytterlighetene. Når det gjelder forholdet mellom ugifte, finner vi klare ord hos Paulus: "... dersom de ikke kan være avholdende, må de gifte seg. For det er bedre å gifte seg enn å brenne av begjær" (1 Kor 7,9, se også v1-5), og

"Hver av dere skal vite å vinne seg sin egen kone i hellighet og ære, ikke i sanselig begjær som hedningene" (1 Tess 4,4-5).

Dermed har det vært et kjennetegn på kristen etikk til alle tider at seksualmoralen har vært sett på som svært streng. Det skyldes ikke at Bibelen er kritisk til seksuell glede, se for eksempel boka *Høysangen* i GT som består av hele 30 frodige, små og store kjærlighetsdikt. Men det skyldes at seksualiteten beskyttes av klare rammer.

Utvidet mening i vår tid

Også på dette feltet har det skjedd en revolusjon i vår tid. Det skyldes først og fremst at vi har fått *prevensjonsmidler* som gjør det forholdsvis trygt å utfolde seg seksuelt uten at det blir barn av det. Dermed er vel en av hovedgrunnene til en streng seksualmoral falt bort? *Utdanningssamfunnet* har medført at den frie ungdomstiden før ekteskap

er blitt forlenget med mange år, men seksuelle følelser er vel like store? Dessuten er *samboerskap* blitt den mest utbredte formen for samliv blant de som er under 30 år, og dette er sosialt akseptert av de fleste. Er egentlig et papir så viktig? Samtidig er det et svært sterkt *kulturtrykk* fra film, musikk og media på at alle bør være fri til å nyte seksuell glede allerede i tenårene, også i kortvarige forhold. Er man unormal dersom man vil vente?

Den som vil ta hele virkeligheten på alvor, ser imidlertid store *problemer* her. Ingen prevensjonsmidler er helt sikre, derfor vil spørsmålet om abort kunne bli aktuelt for mange. Noen midler har farlige bivirkninger, og noen typer trasige kjønnsykdommer er svært utbredt. Den store friheten har sin pris. Samboerskap er også en risikabel måte å starte et samliv på, for statistikker viser at sjansen øker til mer enn det doble for at det blir brudd, også

i forhold der man har felles barn. Vi finner toneangivende eksperter på seksualitet som sier at man lærer ikke sex av stadig å skifte partnere. De beste elskere er de som har en fast partner. Ingen bør ha samleie før man har vært sammen i to år. For straks samleiet kommer inn, blir man mer uoppmerksom på andre faresignaler i forholdet, og man risikerer å binde seg til en person man oppdager at man faktisk ikke liker. I ungdomstiden er det altså seksualitet i form av kjærtegn og nærhet som er viktig, samleiet er for modne voksne som har funnet sin indre trygghet.

Det er altså mange grunner til å opprettholde troen på at et godt seksualliv kan blomstre best når det forbeholdes ekteskapet. Den nye åpenheten om seksuallivets lyst og gleder kan gi mye inspirasjon innen denne rammen, og man slipper den uroen som i vår tid brer seg utover i samfunnet fordi familiene blir så ustabile.

Positiv inspirasjon

Budets positive hensikt er selvsagt at de to som lever tett sammen, skal gjøre det de kan for å bevare et godt samliv. Derfor gir ektepar hverandre et løfte i kirken. De får enten et spørsmål de må svare ja på: "Vil du elske og ære ham/henne, og bli trofast hos ham/henne i gode og onde dager inntil døden skiller dere?", eller de kan med de samme formuleringene gi hverandre dette løftet med presten som sufflør. Dermed lover man å stadig styrke forholdet med gjensidig omtanke og respekt og ved å avsette god tid til å dyrke kjæresteforholdet.

Denne utfordringen er blitt mye mer krevende i et moderne samfunn. Tidligere var det flere oppgaver som bandt en familie sammen, for man drev ofte gård eller hadde hjemmebedrift. Nå har man som regel hvert sitt yrkesliv utenfor hjemmet, og kanskje også fritidsinteresser på hver sin front, slik at tiden

sammen blir kortere, og de felles prosjektene færre. Nå er det ekstra viktig at kommunikasjonen er god, og det finnes heldigvis mange kurs, bøker og DVD-er som gir god hjelp til den som ønsker å få gode innspill til at samlivet kan lykkes. Det er også god hjelp å få på familievernkontor.

Det må være et klart mål for alle ektepar å forebygge en utvikling som ender i *skilsmisse*, med alle de påkjenninger det medfører. Likevel har Jesus forståelse for at "harde hjerter" kan gjøre skilsmisse til en nødløsning (Matt 19,8) når det framstår klart som det minste onde. Når det gjelder akseptable grunner for skilsmisse, og også for eventuelt gjengifte, krever det så omfattende vurderinger at det ikke blir plass i dette heftet.

Likekjønnet samliv

De siste tiårene har medført en viktig frigjøring for homofile. For femti år siden ble denne formen for seksualitet avvist, men i dag anerkjennes det at den kan være så verdifull at den trenger trygge rammer. Spørsmålet blir så hva slags rammer det skal være. Dersom vi omdefinierer ekteskapet til også å inkludere likekjønnet samliv, har vi da omformulert det på en måte som gjør at vi faktisk "bryter ekteskapet" og gjør det til noe annet enn det er ment å være?

Som vi så på s. 18 er det et faktum at kristne har ulike meninger om homofile bør leve som enslige eller ikke. Det kan være klokt at samfunnet har en ordning som regulerer også deres forhold på en god måte, når de selv ønsker det. Problemet med ekteskapet er at da får man også fulle rettigheter som barneforsørgere, og det er omstridt hvilke effekter det kan ha på lang sikt for dannelsen av seksuell identitet hos dem som vokser opp. Derfor mener mange av oss at det er viktig å reservere ordningen ekteskap for den grunnleggende mor-far-barn-relasjonen slik det har vært fra skapelsen av (1 Mos 1,27-28), og heller kalle samliv som ikke naturlig kan få barn for noe annet, og omgi det med et litt annerledes regelverk. Dermed skulle hensynet til de to som vil leve sammen kunne ivaretas på en måte som ikke kan få uheldige konsekvenser i det lange løp. Når ordningen finnes, er det opp til den enkelte homofile selv å avgjøre om man vil benytte seg av den eller ikke, for alle har et selvstendig ansvar for å leve etter det man blir overbevist om at er Guds vilje med livet.

Sjuende bud: Eiendomsretten

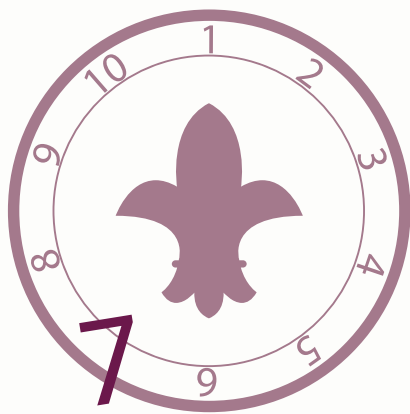
Det sjuende budet lyder slik: "**Du skal ikke stjele**". Dette budet beskytter de eiendelene som vi alle sammen er avhengige av å ha til vår disposisjon for å kunne leve et trygt liv. I tillegg til å verne om livet og om familien, vil altså Gud verne om eiendomsretten som et grunnleggende gode for alt menneskeliv.

Opprinnelig mening

Ilgjen har vi et kortfattet bud som bare består av et hebraisk verb: *Ganav*. Det var en tid da forskere mente at dette verbet forbød å stjele mennesker fra en annen, for eksempel fra en bonde som var avhengig av å ha en slave. Nå mener de fleste at forbudet ikke er begrenset til dette, men at det helt fra starten også har omfattet alle de grunneiendeler man trenger for å leve, med jordeiendommer som kanskje det viktigste.

Da Israel slo seg ned i landet, ble jordene fordelt mellom Israels tolv stammer, og hver slekt fikk sin egen del å leve av. Det ble ansett som Guds

gave. Men mange ganger hendte det at folk måtte avgi jorda til en annen, eller bli slave hos en annen, fordi de på ulikt vis hadde en gjeld å betale. Dermed ble det en ubalanse i eiendomsretten som ble større etter hvert som tiden gikk. Ikke alle slike avståelser skjedde på rettmessig vis. Derfor inneholder Moseloven en bestemmelse om jubelåret,

at man hvert 50-ende år skulle starte på nytt igjen, slik at alle gjeldsposter ble annullert, og alle kunne starte på nytt med ny frihet på eiendommene sine (se 3 Mos 25). Retten til frihet og eiendom var altså så viktig at man i tillegg til å ha et eget bud som beskyttet det, også hadde idealer om en samfunnsordning som kunne gjenopprette skjevheter.

Et avskrekkende eksempel

Jeg har vært i en storby i Sør-Amerika og sett med egne øyne hvilket samfunn vi kan få dersom ikke dette budet tas på alvor av alle. Vi kjørte gjennom sentrum i byen, med høye luksushoteller bak flotte palmer langs brede gater. En halvtime senere passerte vi store slumområder med hus som nesten ikke hang sammen, og med kloakk i gjørmeveiene som skilte dem fra hverandre. Rikfolket hadde altså store flokker av fattige som de kunne utnytte som de ville, og det

gjorde de. Misjonsskirken lå i en bydel som var blitt renoveret. Men også der var man utrygg. Misjonærene måtte bo bak høye murer med piggtråd oppå for å beskytte seg mot tyver. De måtte la bilen stå ved en åpen inngangsdør for å passe på at den ikke ble stjålet. De måtte holde barna fast i hendene i travle gater, for at de ikke skulle bli kidnappet slik at noen kunne presse løsepenger fra dem. Mange anså dette som rettferdig: Når rike utnytter fattige, kan vel fattige slå tilbake og få del i noe av rikdommen? Dersom misjonen trengte offentlig tillatelse til et prosjekt, tok det uendelig tid med mange purringer, for offentlig ansatte mente at rike utlendinger burde gi bestikkelser dersom det hastet.

Utvidet mening i lokalt arbeidsliv

Når *Luther* tar opp dette budet i sin Store katekisme, begynner han med å omtale de åpenbare tyveriene. Men han begir

seg nokså raskt over på det han oppfatter som det store samfunnsproblemet den gangen, nemlig *forholdene i arbeidslivet*, "overalt hvor folk driver handel og vandel og hvor man gir eller tar imot penger for varer eller arbeid" (224). Her formannes arbeidstakere til å gjøre skikkelig arbeid for pengene, ikke kreve for mye, ikke sluntre unna, ikke forvolde skade eller stikke til side verdier. Handelsfolk formannes til å gi rettfærdig betaling for varer på torget, husherrer til å gi rimelig lønn, pengeutlånere til ikke å ta for høye renter. Dette er en tidløs problematikk, som ikke er blitt mindre *i dag*. Moderne arbeidstakere kan sløse med tiden på jobb, og håndverkere kan lure andre med både lettvinnt arbeid og altfor stive priser. Budet peker mot en holdning som er viktig hos begge parter: Stolthet over å gjøre godt arbeid eller over å være en rettfærdig arbeidsgiver, og en bevissthet om at vi alle skal forvalte tid, penger og innsats til beste for hverandre!

Utvidet mening i et globalt fellesskap

I vår moderne verden henger ting sammen på en måte som gjør budet aktuelt på helt nye måter: Vi har måttet innse at folk i rike land lever på en måte som stjeler både liv og framtidshåp i fattige land. Vi kalles til å gå mot strømmen for å gjøre noe med det, for ikke å bli medskyldige i å bryte både det femte og sjuende budet i stor stil.

- Vi har fått en konkurranse-situasjon i rike land som gjør at *varer blir produsert så billig som mulig*. Dermed kan produksjonen legges til fattige land der man kan tilby uverdige arbeidsforhold og lønninger som knapt er til å overleve av. Når vi som forbrukere alltid kjøper det som er billigst, er vi med på å stjele et akseptabelt livsgrunnlag fra fattige i andre land. Vi har en personlig utfordring i å velge rettfærdige produkter. Men siden hovedproblemet sitter

i selve systemet med en fri markedsøkonomi, utfordres vi også til politisk innsats for å endre rammene for verdensøkonomien.

- I rike land lever vi dessuten i luksus på en måte som ødelegger *klimaet* på jorden. Allerede nå stjeler det livsgrunnlaget for mange på grunn av hyppigere tørke, og vi kommer til å stjele enda mer fra kommende generasjoner, også i vårt eget land, når de store problemene kommer hit. Det eneste ansvarlige er vel å gå sammen om å endre levevaner slik at de blir mer miljøvennlige?

Positiv inspirasjon

I den Lille Katekisme skriver *Luther* at budet inspirerer oss til å hjelpe vår neste "til å verne det han eier og bedre sine kår". Hvis vi skal klare det, krever det at vi har en bestemt grunninnstilling til livet: Det må bli en målsetting å ha en enkel livsstil slik at vi

har mye å dele med andre, og slik at vi er forbilder i en måte å leve på som bryter med forbrukersamfunnet.

Paulus har klare ord om å leve enkelt: "Gudsfrykt med nøysomhet er en stor vinning... har vi mat og klær skal vi nøye oss med det... de som vil bli rike, faller i fristelser og snarer og gripes av mange slags tåpelige og skadelige begjær... kjærlighet til penger er roten til alt ondt" (1 Tim 6,6-10). De fleste i Norge har mer enn nok penger til å leve godt. Da pålegges vi et ansvar for å bruke "overskuddet" til andres beste.

Dette gjelder for eksempel forholdet til *skatter* og *avgifter*. Både Jesus og *Paulus* er klare på at vi skal betale pålagte skatter (Matt 22,17-21; Rom 13,7). I Norge går skattepengene til å fordele samfunnsgoder til alle. Derfor aksepterer vel ikke kristne svart arbeid, for da stjeler vi vel penger som det offentlige

skulle hatt, og vi undergraver vel også muligheten for andre til å ha et ærlig yrke de kan betale skatt fra? Derfor er vel ikke kristne med i hylekoret om stadig lavere skatt? Tvert om: Dersom vi får forsikringer om at økt skatt går til velferd for trengende eller til viktige klimatiltak, er vi heller innstilt på å betale mer i skatt?

Dette gjelder også forholdet vårt til *givertjeneste*. Johannes utfordrer oss: "Den som har mer enn nok å leve av og likevel lukker sitt hjerte når han ser sin bror lide nød, hvordan kan han ha Guds kjærlighet i seg?" (1 Joh 3,17). Paulus skriver:

"Gud elsker en glad giver" (2 Kor 9,7, se hele vers 1-15). Jesus holder fram som eksempel en fattig kvinne som gav det hun eide, selv om det var lite (Luk 21,1-4). I Det gamle testamente holdes ofte det å gi tiende fram som en plikt (5 Mos 14,22). Det går an å begynne der: Hvilke grunner har vi for ikke å gi 10% av inntekten til arbeid for evangelisering og nødhjelp av ulik art? Den som har fått mye, skal vel forvalte rikdommen til andres beste? Gud ønsker at alle mennesker på jorden skal ha såpass med penger og eiendom at de kan leve et verdig liv.

Åttende bud: Ryktet

Det åttende budet lyder nå slik: **"Du skal ikke tale usant om din neste"**. Om dette budet skriver *Luther* i sin Store katekisme: "Foruten vår egen kropp, vår ektefelle og vår jordiske eiendom, har vi en dyrebar skatt til som er uunnværlig for oss. Det er vårt gode navn og rykte. Det er uutholdelig å leve med vanære og forakt over seg fra alle mennesker. Derfor vil Gud at vår neste ikke skal miste sin anseelse, ære og godt omdømme... han vil at enhver skal få stå som ærlig mann" (255-256).

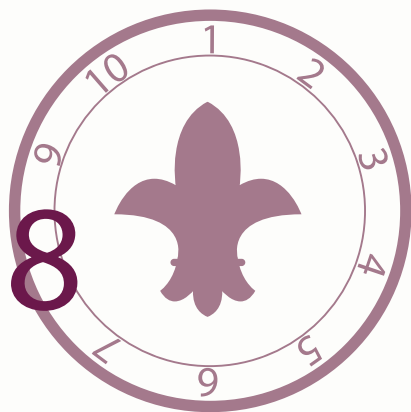
Opprinnelig mening

Dette budet forbød opprinnelig falske vitnesbyrd mot en annen i rettssaker. Et menneske som blir dratt inn for domsstolen, er i en svært kritisk posisjon, og er svært avhengig av å bli trodd. Den som da ble utsatt for falske vitnesbyrd, ble hardt rammet, og risikerte til og med dødsstraff. Det er derfor på dette området i livet at løgner kan ramme verst. Budet henger sammen med forbudet mot å misbruke Herrens navn. Det andre budet dreier seg om uskyldsd i egen sak, mens her dreier det som om vitneutsagn i andres sak. Der lå vekten på

helligheten i Herrens navn, mens her ligger vekten på å beskytte mennesker mot juridiske overgrep.

Utvidet mening

Når budet gjentas i 5 Mos 5,20, brukes det et annet ord som ikke er så sterkt knyttet til

rettssaker. Det går mer generelt på at man forbys å tale usant om sin neste, og det er denne videre formuleringen vi har valgt i vår budrekke. *Luther* gjør seg snart ferdig med rettssalen i sin Store katekisme, slik at han kan bruke stor plass på denne utvidede meningen. Han skriver blant annet: "For det tredje – og dette angår oss alle sammen – blir her alle tungens synder forbudt – alt som en kan skade eller krenke nesten med... Selv om en ser at nesten gjør en synd, så har en ingen rett til å påtale dette offentlig... enda mindre skal en si noe ondt om ham dersom en ikke vet noe sikkert, men bare har løse rykter å holde seg til... Et godt navn og rykte er det lett å ta fra et menneske, men det er ikke lett å gi ham det igjen" (263.265.269.273).

Dette handler om *baktalelse*, og vi har så altfor lett for å utføre det. Et ordspråk sier at ei fjær kan bli til fem høns dersom onde rykter får spre

seg gjennom mange ledd. Det ligger nemlig i oss en tilbøyelighet til å ville framheve oss selv på andres bekostning. Det beste er når vi kan sole oss i egen suksess, men andres fiasko kan også tjene til at vi selv kommer i et bedre lys. Hva gjør vi for eksempel når ungene kommer hjem og klager på læreren, han eller hun som er avhengig positiv velvilje fra elevene dersom de skal kunne klare å gjøre jobben godt?

Jesus utvider budet på en annen måte i Bergprekenen. Han tar fatt i ulike formler som folk brukte i svergeeder på den tiden, og sier: "Dere skal ikke sverge i det hele tatt... La et ja være et ja og et nei være nei! Alt som er mer enn det, er av det onde" (Matt 5,34.37). Dette har kristne forstått slik at det gjelder i hverdagen og ikke for domsstolene. Man kan måtte godta å sverge framfor dommeren, men man skal leve slik at det er helt overflødig

å gjøre det i hverdagen. Kristne skal framstå som bunn hederlige mennesker, slik at andre ikke trenger noen slik garanti for å stole på dem. Vi har derfor i mange år formulert budet slik: "Du skal ikke lyve".

Det er fristende å lyve også i arbeidsliv og offentlig liv. På *arbeidsplasser* kan mistenksomme antydninger og baktalelse føre til at man selv blir forfremmet. I *politikken* er det altfor vanlig å karikere og latterliggjøre andres meninger, eller mistenkeliggjøre deres motiver og påståtte baktanker. Dermed fremmes egne posisjoner på en måte som skremmer vanlige folk fra å ville delta i et så råttent spill. Og hva med *presse og TV*, som kan oppnå store opplag og seertall ved å viderebringe omtrentligheter, halvsannheter og karikeringer? Og hva med bruk av *sosiale medier*? Der kan hvem som helst legge ut kritiske bemerkninger om hvem som helst slik at det er åpent for alle.

Det mangler ikke på mistenkeliggjøring av hverandre mellom ulike grupper innen *kirken* heller. Man kan tale foraktfult om medkristne som ikke tenker som oss selv, enten det skjer fra liberal eller konservativ fløy. Den største faren for kristne er likevel *hykleriet*, der man legger vekt på å framstå for andre med en mye sterkere fromhet enn den man egentlig har. Slik kan man oppnå anerkjennelse, og ofte skjer det på andres bekostning.

Det finnes *grensetilfeller* som man kan diskutere. Dersom man i en krigssituasjon utsettes for press til å angi andre, er det selvsagt at man med god samvittighet kan tie eller komme med villedning som ikke går ut over andre. En lege som sitter overfor en svært syk pasient må vurdere om det er klokest å uttale seg realistisk eller optimistisk. Men hva med alle små, "hvite løgner"? Forskere sier at vi i gjennomsnitt kommer med

dem 8-10 ganger hver dag for å komme i et bedre lys enn vi fortjener. Vi må passe på her også, for hvite løgner til egen fordel, setter ofte andre i et mer uheldig lys enn de fortjener.

Positiv inspirasjon

Luther skriver i sin Lille katekisme: "Vi skal frykte og elske Gud, så vi ikke sviker eller baktaler vår neste eller sprer onde rykter om ham, men unnskylder ham, taler vel om ham og tar alt i beste mening". Vi har fått et nytt ord for dette de siste årene. I stedet for å baksnakke hverandre, bør vi legge vinn på å *framsnakke* hverandre!

Det betyr ikke at vi alltid skal tie med den synd vi får vite sikkert om. Luther anbefaler oss å følge fremgangsmåten i Matt 18,15-18, nemlig å starte med en samtale på tomannshånd med sikte på at det gale kan gjøres opp på et så tidlig tidspunkt som mulig (se Store

katekisme 276-283). Det er først når saken er så alvorlig at den blir offentlig for alle, at vi har rett til å snakke om det: "Når synden er offentlig, da er det også rett og riktig at den blir offentlig påtalt, så alle kan vite å vokte seg for den" (284). Men her er det også grunn til å passe på i en åpen medietid. Journalister har et stort ansvar for at pressedekningen ikke går unødig inn i detaljer som andre ikke trenger å informeres om.

Rotaryklubbene har satt opp en såkalt *4-spørsmålsprøve* som vi kan tenke gjennom før vi sier eller gjør noe med en sak: 1. Er det sannhet? 2. Er det rettferdig overfor alle det angår? 3. Vil det skape forståelse og bedre vennskap? 4. Vil det være til det beste for alle det angår? Et annet godt råd er at vi alltid skal sile det gjennom *tre siler*: 1. Er det sant? 2. Er det godt? 3. Er det nødvendig å si det? Alt vi sier skal være sant, men vi trenger ikke si alt som er sant.

Niende og tiende bud: Begjæret

De to siste budene lyder nå slik: "9. Du skal ikke begjære din nestes eiendom. 10. Du skal ikke begjære din nestes ektefelle eller hans arbeidsfolk eller andre som hører til hos din neste".

Vi har sett at det sjette budet allerede har satt forbud mot å tilrane seg andres ektefelle på urett vis, og at det sjuende budet har satt forbud mot å stjele både eiendom og arbeidsfolk. Nå settes fokus på at slikt heller ikke må skje på mer utspekulert vis.

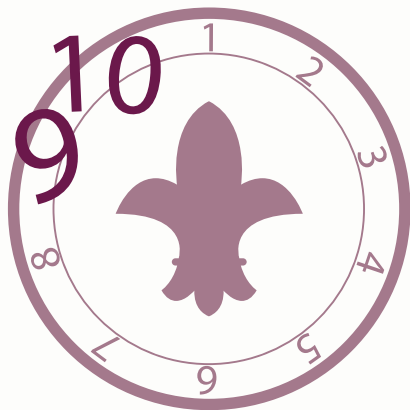
Opprinnelig mening

Det hebraiske ordet for "begjær" kan betegne to forhold. Det kan betegne handlinger der man på ulikt vis, uten å bruke ulovlige midler, likevel tilraner seg andres goder. Dessuten kan det betegne den drivkraften som ligger bak, nemlig de sterke ønsker og følelser som fører til at man gjør dette. Det dreier seg om en misunnelse som blir så sterk at man gjør det man kan for å tilrive seg det som andre har. I 2 Mos 20,17 nevnes andres "hus" for seg som det viktigste, og da menes hele den samfunnsenheten som innbefatter familie, eiendom

og buskap. I 5 Mos 5,21 nevnes hustruen for seg, antakelig fordi hun anses som det mest verdifulle som nesten har.

Begjær som svikefull handling

Det går altså an å tilrane seg sin nestes ektefelle eller eiendom

på så utspekulerte måter at det skjer innen rammer som loven tillater. Det skjer altfor ofte at den som har store ressurser klarer å bruke rettsvesenet til å få sin mening gjennom, mens vanlige folk ikke har råd til å anke sin sak. Man kan også vise så flørtende oppmerksomhet mot naboens kone, at hun velger å bryte med sin mann, og da kan det se ut som du kommer henne til hjelp som en reddende engel. Man kan bli så fascinert av en annen bedrifts ansatt, at man tilbyr ham så mye bedre vilkår at han velger å skifte jobb. Er slikt bare ærlig spill?

Luther nevner i sin Store katekisme *arvestrid* som et svært aktuelt problemområde: "Da gjør man bruk av alt som kan synes å ha skinn av rett. Man pynter og pusser på det slik at en kan få retten på sin side. Og så beholder man eiendommen med et slikt rettslig grunnlag at ingen tør klage over avgjørelsen" (301).

"Vi skal i alle fall vite: Gud vil ikke at du skal ta fra nesten noe som er hans, så du lar ham ha et tap bare for å tilfredsstille din grådighet. Det gjør ikke saken bedre at du kan sitte med eiendommen på en måte som verden finner ærefull. Det er og blir hemmelig og svikefull ondskap, og du har – som en sier – spilt under dekke, for at ingen skal merke det" (307). Tenk om alle familier som deler dødsbo kunne ha slike advarsler i tankene når de fordelte arven!

Hvis vi skal ta fram et eksempel til som ikke nevnes i budene, så er det nærliggende å ta fram det vi kan kalle *makt- og ærebegjæret*. Det er fristende å trakte etter sentrale posisjoner både innen vanlig og kirkelig arbeid. Men kan komme til å måtte konkurrere med andre for å nå dit, og da kan ofte det å baksnakke andre, smiske og albue seg fram på andres bekostning være en del av det som må til. Selv om alle viktige

avgjørelser foregår rettmessig, kan spillet bak kulissene være drevet av ødeleggende misunnelse og begjær.

Begjær som roten til alt ondt

Til slutt i gjennomgangen sier *Luther*: "Disse bud er da i første rekke rettet mot misunnelsen og havesyken. Gud vil ha vekk det som er roten til alt som man kan skade nesten med... Han vil først og fremst at hjertet skal være rent" (310). Begjær er altså mer enn bare å ha lyst på, for det handler om en grunnleggende grådighet som vi alle har i oss, og den åpner for at vi fyller tanker og sinn med noe som ikke er vårt.

I det *moderne Norge* er det særlig tre begjær som har høy status: Begjæret etter en perfekt kropp, begjæret etter ting som kan gi oss identitet, og det seksuelle begjæret. Dette fører ofte til en livsstil der man forsøker å oppfylle disse lengslene. Vi har mistet troen

på at de skal kunne oppfylles helt ut, men vi kan søke etter gode opplevelser så langt de rekker. Men egentlig er disse begjærene symptomer på at vi begjærer å høre til et sted, de er uttrykk for at vi søker kontakt med det som er livets kilde. Denne typen begjær må vi kunne kalle avgudsdyrkelse, og dermed er vi tilbake til det første budets advarsel. Når de to siste budene sier at vi ikke skal begjære andres ting eller personer, så er det det samme som å si at vi ikke skal ha andre guder enn Gud.

Begjær som positiv drift

Alle mennesker drives av dype begjær. Det er egentlig noe positivt, for det skaper engasjement i oss og driver oss mot å søke det som vi opplever som det gode. Begjær er og blir noe sant menneskelig. Det er en indre drivkraft som gjør at vi søker livets mening utenfor oss selv. Derfor gjelder det å rette begjæret i en god retning, og vi er igjen tilbake ved det første

budet: Du skal ikke ha andre guder enn meg. Det gjelder å rette begjæret i retning av Gud og det gode han vil gi oss, slik som det kommer fram i Salme 42,3: "Min sjel tørster etter Gud, etter den levende Gud". Det gjelder å rette begjæret også mot det å elske sine medmennesker slik som

det fjerde til åttende budet anviser, for da får vi erfare dype og gode relasjoner til dem. Begjæret skal ikke knuses, men det skal vendes i de retningene som gir håp og dyp mening til livet. Dessuten vet den kristne at dette begjæret en gang skal oppfylles helt og fullt, nemlig i det evige Guds rike etter døden.

F: Nål og hus på nåtidskompasset

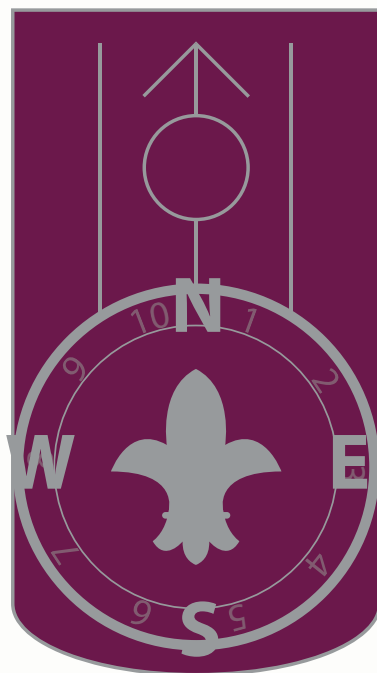
I forrige hovedkapittel tok vi utgangspunkt i de *normene* som Gud forplikter oss til å følge når vi lever det kristne livet. Nå skal vi lodde dypere og se etter overgripende *målsettinger* og gode *holdninger* for livet. Dette har alltid vært en viktig del av kristent liv, så på en måte treffer det ikke helt å kalle det for nåtidskompasset. Samtidig har dette blitt aktualisert på helt nye måter i dag, så utfordringene må beskrives annerledes i dag enn for 500 år siden. Nå er det andre tekster fra Bibelen som blir viktige. Budene kan vi utenat. Det kan svare seg at vi også kan Misjonsbefalingen, Forvalteroppdraget, Saligprisningene og ei liste med Åndens frukter utenat, slik at de kan inspirere oss like mye som budene. Disse tekstene er trykket på bakpermen i heftet, og de lar oss se nye sider ved symbolikken i livskompasset. Derfor har jeg valgt å tenke meg dem i form av et nåtidskompass som er spesielt aktuelt for vår tid. Vi trenger bare et kompass når vi går tur i naturen, men i livet kan vi ha god nytte av å ha minst to av dem.

Misjonsoppdraget

Når vi lar forstørrelsesglasset på nåtidskompasset gli over sidene i Bibelen, oppdager vi at det er en befaling som har en svært sentral plassering i Det nye testamente. Det er det store oppdraget som Jesus gir disiplene sine like før himmelfarten:

”Jeg har fått all makt i himmelen og på jorden. Gå derfor og gjør alle folkeslag til disipler: Døp dem til Faderens og Sønnens og Den hellige Ånds navn og lær dem å holde alt det jeg har befalt dere. Og se, jeg er med dere alle dager inntil verdens ende” (Matt 28, 18-20).

Vi ser også at dette oppdraget har en sterk plass mange andre steder i Det nye testamente. Alle evangeliene avslutter med å poengtere det (Mark 16,15; Luk 24,47; indirekte i Joh 21,6-11). Jesus sier rett ut at bare han er veien, sannheten og livet, ingen kommer til Far uten ved ham (Joh 14,6). Peter proklamerer frimodig: ”Det finnes ikke frelse i noen annen, for under himmelen er det ikke gitt menneskene noe annet navn som vi kan bli frelst ved” (Apg 4,12).

Denne befalingen leses ved hver eneste dåp i kirken, som en begrunnelse for at dåpen er starten på kristenlivet. Men vi kan også se på den som det første oppdraget som ble gitt oss mens vi enda var for små til å forstå hva det ville innebære. Helt fra vi var spedbarn, har altså Jesus møtt oss med disse ordene.

Luther var svært bevisst på at kirken måtte utføre dette oppdraget overfor *den oppvoksende slekt*. Hovedmotivasjonen hans for å skrive de to katekismene, var at han ville gi foreldre og prester et redskap i hendene, slik at de kunne undervise barn og unge om hovedsakene i den kristne tro. Han så et stort forfall fra troen i samtiden, og den utviklingen ville han være med på å snu. Slik er det i *Europa i dag* også. Det er stadig færre døpte som har en levende gudstro, og stadig flere vokser opp i en nytelseskultur der de ikke har plass til Gud. Her i Norge har

vi tapt skolen som oppdrager til kristen tro, slik at vi allerede har mistet mye påvirkning overfor en hel generasjon. Nå har norske menigheter derimot begynte å satse målbevisst med både penger og ansatte for å forsøke å snu denne utviklingen. Den nasjonale siden ved utfordringen fra misjonsbefalingen likner altså mye på den Luther opplevde.

Misjonsbefalingen har også en *internasjonal side*. På Luthers tid var det ikke noen klar bevissthet om at kirken burde drive misjon over hele verden. Dette ble annerledes i løpet av 1800-tallet, da det vokste fram sterke misjonsbevegelser i de fleste kristne land, også her i Norge. Spesielt avgjørende ble en misjonskonferanse i Edinburgh i 1910, da verdens kirkeledere målbevisst gikk sammen om å legge felles planer for verdensevangeliseringen. Det medførte en eventyrlig utvikling på mange kontinenter. Nå er kirken verdens største

religion med over to milliarder døpte. Likevel er det mange kulturer som ennå ikke er blitt nådd, og over 4 milliarder som ennå ikke er døpt. Nå bor de fleste kristne i andre verdensdeler, for eksempel tilhører hele 48% av de som bor i Afrika en kristen kirke. Nå sendes de fleste misjonærer ut fra kirker i sør og øst.

Samtidig lever vi i en vestlig kultur som gjør misjonsarbeid til et tvilsomt prosjekt. *Toleranse* er et av de store idealene for oss. Det er et viktig ideal når det gjelder å møte hverandre med respekt og gi hverandre frihet til å tro det vi vil. Men det blir en utfordring når man ikke får lov til å hevde at troen på Jesus er den eneste veien til Gud. Vi anklages for intoleranse når vi sier det. Dette trykket kan føles så sterkt at selv aktive kristne ofte tenker at det må finnes flere veier til Gud enn vanlig kristen tro. Tidens ideal er at enhver må få lov til å være ekte, slik at man kan utfolde seg

selv på den måten som passer best for en selv.

Vi lever altså i en tid med en stor, innebygget *spenning*. På den ene siden har vi aldri hatt større muligheter til å drive misjon i hele verden, og det har aldri vært så viktig å drive trosopplæring for den nye generasjon innenlands. På den andre side er dette blitt et omstridt prosjekt, og vi anklages for uakseptabel "maktbruk" dersom vi flagger det for høyt. Vi må virkelig være årvåkne dersom vi skal kunne klare å holde betydningen av misjonsoppdraget høyt i bevisstheten.

Dette oppdraget gir en ny dimensjon til pilene på det vibare kompasset:

- *Pila oppover* viser oss at dette er en måte å elske Gud over alle ting på. Vi kan ikke si at vi elsker ham dersom vi ikke tar en så viktig befaling på alvor. I tillegg har han lovet oss både kraft og

nærvær til å utføre det, og da er det vel uforskammet å avslå?

- *Pilene til siden* viser til mennesker både over hele jorden og til generasjonene etter oss. Vi kan vel ikke si at vi elsker dem like mye som vi elsker oss selv, dersom vi ikke legger vinn på å gi dem sjansen til å bli frelst?

- På kompasshuset har vi også *gradskiven* med merker for de fire himmelretningene. De minner oss om at vi har hovedansvar for å utføre dette oppdraget her i Nord, samtidig som vi støtter opp om alt som gjøres for å utføre det i Asia i øst, Afrika i sør og Sør-Amerika i vest.

- *Fastpila* på plastrektangelet gir oss også stor inspirasjon. Vi leser i Åp 7 at i det evige Guds rike skal man kunne se "en skare så stor at ingen kunne telle den, av alle nasjoner og stammer, folk og tungemål" (v9). Det er dit vi skal, og derfor utfordres vi til innsats nå.

Utfordringen fra Misjonsbefalingen er klar. Det er opp til oss selv hvordan vi tar den opp. Til misjonsarbeidet *utad* trengs både pengegaver, forbønn og aktiv deltakelse både på misjonsmarker og i misjonsforeninger. Til trosformidlingen *innad* trengs både innsats fra foreldre, faddere og besteforeldre, det trengs penger og forbønn, og det trengs frivillige til å gjennomføre ulike tiltak.

Forvalteroppdraget

Dersom vi ser på Bibelkartet gjennom forstørrelsesglasset, ser vi også at forvalteroppdraget har en svært betont plass i Bibelen. Det er det første oppdraget som menneskeslekten får, og det lyder slik i 1 Moseboks første kapittel:

”Gud skapte mennesket i sitt bilde, i Guds bilde skapte han det, som mann og kvinne skapte han dem. Gud velsignet dem og sa til dem: ”Vær fruktbare og bli mange, fyll jorden og legg den under dere! Dere skal råde over fiskene i havet og over fuglene under himmelen og over alle dyr som det kryr av på jorden” (1 Mos 1,27-28.)

Dersom vi lurer på hva det innebærer å råde over skaperverket, får vi svaret i neste kapittel. Der sies det slik i 1 Mos 2,15: ”Så tok Herren Gud mennesket og satte det i Edens hage til å dyrke og passe den”. Oppdraget består altså i at vi dyrker og passer skaperverket, og det er det vi med et mer moderne ord kaller *forvaltning*.

Luther var en banebryter på dette området. På hans tid var det høyeste kristne idealet å leve som munk eller prest

uten familie, slik at man kunne vie livet sitt til Gud på en helt spesiell måte. Luther, derimot, betonte at det er i det vanlige livet Gud trenger oss. Vi skal leve i familien, i arbeidslivet og i samfunnet på den måten at vi hele tiden tjener hverandre med det vi trenger for at livet skal bli godt. Det er mennesker omkring oss som trenger de gode gjerningene våre, ikke Gud. Denne siden av oppdraget har ikke endret seg siden hans tid.

Men i vår tid har dette oppdraget fått en helt ny dimensjon. På Luthers tid levde man på en måte som gjorde at man innrettet seg etter naturens gang, for naturen var et sted å leve. Men fra 1750 av begynte den industrielle revolusjonen i Storbritannia med utbygging av jernbaner og bruk av dampmaskiner og kullkraft. Hundre år senere skjøt utviklingen fart i mange land med Tyskland og USA i spissen. Nå fikk man et nytt

forhold til naturen, for den ble et råstoff man kunne utnytte. I dag blir vi fortalt av en overveldende samstemt forskning at vi utnytter naturen på en måte som kan få oss til å ødelegge den, og at det særlig gjelder vår måte å brenne kull og olje på. Dersom vi ikke bruker ressursene på en klokere måte, kommer vi til å ødelegge det vi skulle forvalte. Ingen generasjon har tidligere stått overfor viktigere utfordringer på jorda.

De første mennesker fikk altså i følge Bibelen to oppdrag, og begge har fått nye dimensjoner i vår tid: De fikk for det første oppdraget med å føre slektene videre, ved å formere seg gjennom å få barn. I et fattig Norge for hundre år siden medførte det at idealet var store barneflokker, for det var så mange som ikke overlevde barndommen. I dag, derimot, er vi blitt over 6 milliarder mennesker på jorden, og vi kommer til å bli 9 milliarder

innen år 2050. Det er enighet om at vi bør stoppe der, fordi det er antakelig det meste jorden kan klare å brødfø dersom vi deler godene på kloke måter. Vi vet hva som skal til for å få veksten til å flate ut, for det har virket i alle land der det er prøvd ut: Kvinner må få utdanning og innflytelse i samfunnet, barnedødeligheten må ned og bruk av prevensjon må alminneliggjøres.

For det *andre* fikk mennesket oppdraget med å *råde over jordens liv*. I klimakrisens tidsalder har det gitt nye utfordringer som vi må ta på alvor. Det er bred enighet om at vi bør gjøre alt vi kan for å begrense oppvarmingen av gjennomsnittstemperaturen på jorda til 2 grader over 1750-nivået. Dersom vi begynner å nærme oss 3 grader, kan det utløse mekanismer i naturen som gjør det umulig å stoppe en videre temperaturstigning, slik at den blir så stor at det meste av livet

utslettes. Vi vet hva som skal til for å gå over til fornybar energi, og vi har både mer enn nok av den og i tillegg den teknologien som skal til.

Den store utfordringen er at vi må ville dette, for det vil kreve noen innskrenkninger i det makelige livet vi nå lever, og omstillinger som gjør at mektige finansselskaper vil lide tap i en overgangsperiode. Derfor må vi alle gjøre vårt og samtidig utfordre andre til samarbeid.

Vi oppdager nå nye dimensjoner i pilene på det vribare kompasshuset.

- *Pilen oppover* minner oss om forholdet til Gud, for Bibelen gjør det helt klart at Gud elsker det skaperverket han har gitt oss. Vi kan vel ikke si at vi elsker ham dersom vi ikke legger vinn på å forvalte det slik at det forblir et godt sted å leve?

- *Pilene til sidene* viser ossansvaret vi har både for medmennesker og alt annet liv på kloden. Vi kan vel ikke si at vi elsker vår neste dersom vi fortsetter med å leve på en måte som vil gjøre kloden ubeboelig i framtida, og som allerede nå er årsak til kriser som dreper hundretusener av mennesker?

- På kompasshuset har vi også *gradskiven* med symboler for de fire himmelretningene, noe som minner oss om at måten vi lever på i det rike nord har avgjørende betydning for folk som lever i både øst, sør og vest.

- Vi har også stor inspirasjon i det håpet som *fastpila* peker mot: Livet i Guds evige rike skal leves i en natur som er nyskapt, med funklende edelsteiner overalt, strømmende elver og trær som gir overdådig frukt (se Åp 21,1-18; 22,1-2). Skaperverket er så viktig for Gud at han vil fornye det, noe som utfordrer oss til å bli så glad i det at vi vil bevare det.

Utfordringen fra Forvalteroppdraget er klar. Det er opp til oss selv hvordan vi tar den opp. Den som ønsker å ta den på alvor, har ikke problemer med å finne konkrete tips til tiltak både når det gjelder politiske vedtak, underskriftsaksjoner og hverdagsliv, se tips bakerst i heftet. Når verdens ledere setter seg sammen på store klimakonferanser, er det avgjørende for dem å vite at fotfolket er utålmodige etter å få endringer, og at vi er villige til å bli med på dem.

Ti gode holdninger

På Luthers tid var det stor enighet om hva som gjaldt for å være gode livsholdninger. Det var ikke slik at alle levde etter dem, for Luther selv skriver at han er forskrekket over manglende kunnskap om og interesse for å leve etter disse idealene. Denne nøden var hovedgrunnen til at han skrev katekismene. Likevel mente de fleste at visse holdninger, eller dyder, var viktige som idealer, slike som ærlighet, pålitelighet, pliktoppfyllelse, arbeidsvilje, innsatsvilje, lojalitet, solidaritet, ansvarsfølelse og hjelpsomhet. Dette var fellesverdier også i Norge til langt ut på 1900-tallet, noe som var en viktig forutsetning for at vi klarte å bygge opp landet etter den andre verdenskrigen og skape et godt, sosialdemokratisk samfunn. I dag er dette endret.

Vi kan si at folk tidligere hadde en vilje til "utsatt selvtilfredsstillelse". Man kunne ofre mye livsnytelse dersom man forstod at det ville være det beste for alle i det lange løp. Men etter 1970-tallet inntraff et stort kulturskifte. Den *selvfornektende* etikken forandret seg til å bli en *selvrealiserende* etikk. Idealet for det gode liv ble grunnleggende endret: Det viktigste er blitt å lytte til de følelsemessige behovene vi har, og de

vil vi ha tilfredsstilt her og nå. Det gjelder om å ha det fint i øyeblikket, slik at det som krever for mye innsats eller virker for kjedelig, anses for unyttig. Livet i overflodssamfunnet har ført oss inn i underholdningssamfunnet. Mens Luther kom langt ved å fornye kunnskapen om budene, må vi grave dypere og også forsvare idealer for grunnholdninger i livet.

Dette kan sees i sammenheng med den "grunnloven" som

industri og handelssamfunnet bygger på. Det viktigste er å utnytte *egeninteressen* på en måte som skyver omsorgsverdiertil side. Når folk lever etter egeninteresse, yter de mer i arbeidet, for da tjener de mer penger. Da er det også slik at de handler og kjøper mer, og dermed kan bedrifter tjene mer penger. Både når man er arbeidstaker og forbruker er det en fordel at man drives av egeninteresse. På den måten skapes økonomiske verdier, noe som er til samfunnets beste, hevder man. Private laster blir til fordel for samfunnets vekst. Det moderne samfunnet drives av en kraft som gjør egeninteressen så sterk at den overkjører andre gode holdninger.

Når vi legger forstørrelsesglasset på Bibelkartet, er det ikke vanskelig å finne bibeltekster som gir et alternativ til dette. Jeg skal ta fram to av dem nå, fordi de skiller seg ut som ekstra viktige. Når *Jesus* holder

sin berømte Bergpreken, begynner han med åtte saligprisninger som framhever slike holdninger. En av de mest leste tekstene av *Paulus* er en tekst i Galaterbrevet, der han beskriver åndens ni frukter. Siden noen av holdningene i disse tekstene overlapper hverandre, kan vi her finne *ei liste med ti gode holdninger* som vi gjør klokt i å la prege oss. Dermed har nåtidskompasset også 10 tall på gradskiva, men nå henviser de til ti livsholdninger i stedet for til ti bud. I tekstboksen har jeg satt inn tall som peker mot de ti avsnittene som nå følger.

Jesus i Matt 5,3-10:

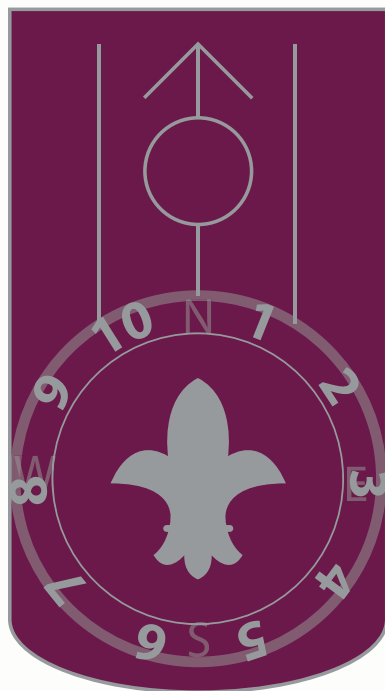
”Salige er de som er fattige i ånden (1)... de som sørger (1)... de ydmyke (1)... de som hungrer og tørster etter rettferdigheten (2)... de barmhjertige (3)... de rene av hjertet (4)... de som skaper fred (5)... de som blir forfulgt for rettferdighets skyld (2 og 6), for himmelriket er deres ”.

Paulus i Gal 5,22-23:

”Åndens frukt er kjærlighet (3), glede (7), fred (5), overbærenhet (8), vennlighet (3), godhet (3), trofasthet (9), ydmykhet (1) og selvbeherskelse (10). Slike ting rammes ikke av loven!”

I: Ydmykhet

Denne livsholdningen er viktig både hos Jesus og Paulus. Den er så viktig at Jesus starter med den, og varierer med hele tre uttrykk for å framheve den. Kristne må ikke framtre som hovmodige mennesker som fikser alt. Da fristes man til å konkurrere med hverandre i fromhet, og man fristes til å holde en fasade overfor andre som ikke er sann. Man fristes til å bli stolt av seg selv på en måte som skaper avstand mellom mennesker. Den som skal kunne bety noe for

andre, må selv være ydmyk og innrømme egne feil og egne svakheter. Jesus konkretiserer det med at vi er "fattige i ånden", det vil si at vi vet at vi har store feil og mangler. Han sier at vi er mennesker "som sørger", fordi det er så mye i livet som ikke blir slik vi ønsker. Vi står der ofte med to tomme hender, og kan ikke annet enn å be Gud om å fylle dem. Når vi har et slikt livsideal, slipper vi å bli med i tidens evige jag etter å framstå som vellykket og framgangsrik. Da framstår vi heller som ærlige mennesker som andre kan våge å betro seg til. Vi blir også mer takknemlige mennesker, fordi vi får øynene opp for hvor mye vi får av Gud og hverandre.

2: Rettferdighet

Når vi retter blikket utover mot den store verden, er det kanskje viljen til å kjempe for rettferdighet som er den viktigste holdningen. Denne verden preges av altfor mye urett, fordi sterke mennesker

driver sin egoistiske vilje gjennom uten å ta hensyn til hvordan det går ut over andre. Dette skjer ikke bare på storpolitikens plan, men også innen nære relasjoner. Derfor trenger verden mennesker som lar seg forplikte til å kjempe for rettferdighet mellom mennesker, som er så opptatt av det at vi kan si at de "hungrer og tørster etter rettferdighet", ja, at de er villige til også å bli "forfulgt for rettferdighets skyld".

I vår tid er det store idealet å sørge for egen lykke og tilfredsstille egne behov. Med en slik holdning blir det lett til at man ikke tar andres rettmessige behov inn over seg, i alle fall ikke slik at man vil kjempe for dem på en måte som koster. Men uretten er så stor i verden, og det er så mange som lider under den, at verden trenger mennesker som har et hjerte som brenner for rettferdighet. Men vi må være oppmerksom på en fare

som kan ligge her dersom ikke engasjementet drives av omtanke for andre. Dersom vi drives av misunnelse, fordi vi ikke tåler at andre får goder som vi selv ikke har, kan en kamp for det vi definerer som "rettferdig" være med på å ødelegge fellesskapet.

3. Barmhjertighet

Når vi retter blikket mot de menneskene som vi daglig omgås er kanskje barmhjertighet den viktigste holdningen som trenges. Det er kjærligheten som får de fleste beskrivelsene i disse listene. Paulus åpner med å holde fram "kjærlighet" som den fremste frukten, og han fortsetter med å nevne "vennlighet" og "godhet". Jesus holder fram "de barmhjertige".

Vi mennesker er fellesskapsvesener, for vi er blitt skapt til å leve sammen med hverandre. Vi er avhengige av å bli tatt i mot av hverandre for at vi skal oppleve livet som

godt. Det er viktig for oss at vi opplever at andre vil oss vel, og da er det også viktig at vi har som grunnholdning at vi vil andre vel. Det er ikke nok at vi opptrer korrekt på alle måter, dersom vi gjør det på en kald og upersonlig måte. Noen ganger er det også slik at vi ikke kan gjøre noe for å hjelpe en vi kjenner godt, for eksempel når uhelbredelig kreft herjer, men da er det utrolig viktig at den andre opplever at vi lider med fordi vi har medfølelse.

Denne holdningen er så viktig at Paulus kan si at kjærligheten er viktigst av alt. Han skriver et helt kapittel med en lovsang til kjærligheten i 1 Kor 13. Han skriver der at selv om jeg gir de største offer, så vinner vi ingen ting uten at det skjer i kjærlighet (vers 1-3). Han gir hele 14 beskrivelser av hva kjærlighet i praksis kan bety (vers 4-7). I Kol 3,14 kaller han kjærligheten det "båndet som binder sammen og gjør fullkommen".

4. Sann ærlighet

Jesus holder også fram "de rene av hjertet". Dette innebærer ikke at man skal være syndfri, men at man skal ha et helt og udelt sinn. Vi skal framtre som bunn ærlige mennesker som ikke har skjulte motiver for det vi gjør. Det skal ikke være slik at når andre hører hva vi sier, så tenker de: "Mon tro hvilke andre motiver som kan ligge bak?" Verden har altfor mye av mennesker som manipulerer hverandre, eller som holder seg inne med populære personer for selv å kunne sole seg i glansen av dem, eller som manøvrerer listig for å høste fordeler til seg selv. Den som er sann, ærlig og åpen i alle situasjoner, vil kunne være en trygg person for andre.

5. Fredsvilje

Overalt der mennesker lever nær hverandre, skjer det ting som kan skape konflikter. Det gjelder fra de nære relasjoner helt opp til internasjonalt plan. Hvis man bare er opptatt av

å kjempe for rettferdighet, kan man komme til å la alt konfliktstoff nøre opp under hevntanker. Det er nesten alltid den dårligste løsningen. Den som velger konflikt, vil som regel erfare at motparten svarer med samme mynt, og forholdene blir bare verre. Den som søker fred, derimot, kan oppleve å bryte gjennom skallet slik at forandring kan skje på en god måte. Dette handler ikke om å skygge unna alle konflikter, men om å finne den beste måten å løse dem på.

6. Tåle urett

Det er neppe tilfeldig at Jesus avslutter lista si med å peke mot "de som blir forfulgt for rettferdighets skyld". Det skjer nemlig så altfor ofte i denne verden at de som kjemper for en god sak, blir motarbeidet av dem som ikke ønsker rettferdighet. Da er det viktig at man ikke gir opp, men forsetter innsatsen selv om det koster både baktalelser, utfrysing eller forfølgelse. Det gjelder å ha

mot til å handle også når det koster. Enhver som kjemper for rettferdighet, barmhjertighet og fred i vår verden, vil oppleve at det vekker motstand, og da gjelder det om å holde ut. Peter sier det slik: "Om dere holder ut lidelser når dere gjør det rette, da er det godt i Guds øyne" (1 Pet 2,20). Etter hvert som folks verdier fjerner seg fra de kristne, vil det kreve mer og mer mot å framholde kristne verdier i offentlig debatt, for man blir lett offer for ironi og forakt. I altfor mange land er det dessuten slik at kristne forfølges bare fordi de er kristne, og slike forfølgelser er det ekstra viktig å be om kraft til å kunne holde ut i.

7. Ekte glede

Hva er det som gir ekte glede i livet? Reklamen rundt oss vil ha oss til å tro at stadig flere materielle goder, lange ferieturer eller ulike opplevelser vil kunne gi oss det. Vi vet nok at det ikke stemmer, for jo mer vi får av dette, jo mer føler vi

at vi mangler. Det blir et sug i oss etter det som kan gi ekte glede. Dersom vi finner den i gudstroen og i gode fellesskap med hverandre, blir vi satt fri fra jakten på en lykke som aldri kan nås. Den som finner ekte glede, har også et overskudd som man kan dele med andre. Verden trenger mennesker som er mer opptatt av indre glede enn av ytre gleder, som er mer opptatt av å bety noe for andre enn å stille umettelige, egne lyster etter en luksus som vi egentlig ikke trenger. Det å kjenne takknemlighet overfor det vi faktisk har, er en god medisin mot de fleste farlige synder.

8. Overbærenhet

Gang etter gang skjer det at vi står overfor mennesker som gjør urett mot meg personlig. Ofte kan det gjelde småting, mange ganger kan det svi ordentlig, og noen opplever til og med overgrep. Det siste skal vi ikke tåle, men ta fatt i på kloke måter som ofte

krever mye tid. Det gjelder å unngå at bitterheten får feste grepet. Men mindre urett kan vi takle med umiddelbar overbærenhet. Det er ikke alle uoverensstemmelser som trenger å utvikle seg til konflikter. Dersom vi møter hverandre med raushet i stedet for å fare opp i sinne og å gi igjen med samme mynt, sparer vi oss for mange bekymringer.

9. Trofasthet

Det er mange oppgaver som kan virke spennende i starten, men når det går en tid, taper de kanskje nyhetens fortryllelse og oppleves mer som grå plikter. Da tilfredsstiller de ikke behovene våre på samme måte som i starten, og det er fristende å trekke seg ut, eller overgi seg til latskap. Men verden trenger trofaste mennesker, som etter å ha bestemt seg for noe, blir stående i det uten å vike. Slik er det for eksempel i samlivet. Det fungerer bedre når man gir hverandre forpliktende løfter som begge parter legger vinn

på å være trofaste mot, enn når man lever i uforpliktende samboerskap. Slik er det også i arbeidslivet. Bedrifter har mer behov for arbeidstakere som legger vinn på å gjøre en trofast innsats, enn for dem som stadig er på utkikk etter å klatre nye trinn på karrierestigen eller av å gjøre minst mulig. Det er også fint å ha trofaste venner som man kan stole på at alltid er der uansett hva som skjer.

10. Selvbeherskelse

Den siste holdningen som Paulus nevner, er selvbeherskelse. Da tenkes neppe på evnen til å holde et hissig temperament i tømme. Det pekes heller mot en grunnholdning som står i klar motstrid til den nye tids ideal. Vi påvirkes fra mange kanter til å tro at vi har det best når behovene våre oppfylles så raskt og fullstendig som mulig, og vi har en overflod som gjør det mulig å komme langt på den veien. Men vi må gjennomskue bedraget i denne

livsholdningen. Grådighet og fråtseri vil aldri kunne gjøre oss helt tilfredse, og folk rundt oss får ikke den omtanken de trenger. Den som kan beherske lystene slik at man kan vente med å få alle slags goder med en gang, lever mer langsiktig og godt. I en overflodskultur gjør vi vel i å merke oss hvordan Paulus kan sette det helt på spissen når han skriver til Timoteus: "Gudsfrykt med nøysomhet er en stor vinning... Har vi mat og klær, skal vi nøye oss med det... For kjærligheten til penger er roten til alt ondt" (1 Tim 6,6.8.10). Dette er veien til å bli et takknemlig menneske, i stedet for å være et grådig og gjerrig "onkel Skrue- menneske".

Oppsummering

Denne listen kunne jeg selvsagt ha gjort lengre ved å trekke inn flere bibeltekster. Jeg kunne nevnt offervilje, forsakelse, arbeidsvilje og mer til. Jeg kunne fordypet meg mer i lovsangen til kjærlighet i 1 Kor 13. Men

det er som med budene på hovedkompasset: Når vi har tatt fram de ti viktigste eksemplene, kan vi selv tenke oss til nye eksempler, for vi har fått angitt hovedretningen. Vi er ikke hjelpeløse ofre for den moderne tids forsøk på å gjøre oss til tankeløse konsumenter, kunder og lykkejegere. Vi kan stå fram med livsholdninger som vi er overbevist om at vil tjene både oss selv, vår neste og Guds gode sak i verden på en bedre måte.

Egentligerslike gode holdninger selve forutsetningen for at vi kan leve på en god måte etter budene på hovedkompasset, og for at vi kan leve klokt etter de målsettingene vi fant på nåtidskompasset. Det har vært en hovedsak i heftet at vi kristne er satt fri til å tenke selv om livets utfordringer på en moden måte. Da er det avgjørende at vi er forpliktet på gode holdninger i alt vi gjør. *Når 10 gode bud er veivisere for mennesker med 10 gode*

grunnholdninger, kan vi sammen klare å skape gode fellesskap!

Tips til fordypelse

Når vi fokuserer på holdninger, retter vi blikket mot personligheten vår på en måte som kan åpne for mye psykologisk ettertanke: Hva er våre svakheter og styrker? Hvorfor reagerer vi ofte slik vi gjør, og hva kan vi forbedre oss på? Den kristne tradisjonen har utviklet verktøy for å lære oss selv å kjenne på litt ulikt vis opp gjennom tidene. I de siste årene er særlig to av måtene

fra gammel tid blitt hentet fram igjen til inspirasjon. Jeg presenterer dem kort i hver sin tekstboks til slutt, og så henviser jeg til to grunnbøker som man kan skaffe seg dersom man blir nysgjerrige på hva de kan lære oss. Da vil dette nåtidskompasset ikke ha 10 tall på gradskiva, men enten 12 tall eller 9 tall. Så får vi hver for oss velge det vi finner mest inspirerende. Det viktige er at vi framstår som kristne mennesker med gode holdninger til både vårt eget og andres beste.

Kardinaldyder og dødssynder

En måte å beskrive både ønskelige og farlige holdninger på, ble utviklet i antikken, særlig hos filosofen Aristoteles, og videreutviklet i middelalderen, særlig hos teologen Thomas Aquinas. Den bestod i å beskrive 4 kardinaldyder, 3 teologiske dyder og 7 dødssynder som man kunne speile livet sitt i. Dette har særlig Paul Otto Brunstad forsøkt å anvende for lederskap i vår tid, og da forstår han lederskap i en omfattende betydning, for vi har alle ansvar for å påvirke andre i ulike sammenhenger, både i samfunn, yrke, menighetsliv og hjemme i barneoppdragelse. Han beskriver grundig psykologien bak de fire klassiske dydene *Klokskap*, *Rettferdighet*, *Mot* og *Måtehold*, før han føyer til dyden *Takknemlighet*. Deretter tar han for seg de sju dødssyndene en etter en: *Stolthet*, *Grådighet*, *Misunnelse*, *Sinne*, *Lyst*, *Fråtseri* og *Latskap*. Han beskriver styrker og farer ved hver eneste en av dem med et filosofisk overlys.

Sjelens 9 ansikter

En annen måte å lære seg selv å kjenne på, er det vi kaller *Enneagrammet*. Kanskje har tankegangen røtter hos kristne mystikere fra 400-tallet, kanskje hos muslimske sufier fra samme tid. Den er i alle fall tatt opp igjen for 100 år siden, og blitt så populær at Verbum forlag har gitt ut flere bøker om metoden. Den hviler på erfaring, ikke på vitenskapelig dokumentasjon. Men det kan være en hjelp til selvinnsikt å tenke over hvilken grunntype av livsbehov som er mest grunnleggende for en selv, behovet for (1) å være perfekt, (2) å behøves, (3), å lykkes, (4) å være annerledes, (5) å forstå, (6) sikkerhet, (7) å unngå smerte, (8) å være sterk, eller (9) å slippe unna. Hver av disse livstypene har bestemte farer som man må unngå og bestemte sterke sider som kan framelskes. Målet er å forløse de mulighetene som personligheten har i seg, slik at man kan gi sitt bidrag til fellesskapet ut fra det man er best til.

E: Avslutning

Utfordring til daglig bruk

Når jeg går på tur i velkjent terreng, har jeg aldri med kart og kompass. Jeg vet hvor jeg skal, for jeg er så kjent at jeg har det i hodet. Men når jeg går i ukjent terreng, har jeg gjort det til en vane å alltid ha med kart og kompass, ellers føler jeg meg utrygg, og kjenner på en uro for at jeg kan komme til å gå meg bort.

Luther avslutter sin gjennomgang av budene i den Store katekismen med en svært sterk setning: "Derfor skulle vi prise og verdsette de ti bud over all annen lære, og tenke at de er den største skatt som Gud har gitt oss" (333). Han kan nesten ikke bruke for store ord om budene, for like før har han skrevet: "Det er ikke uten grunn at Det gamle testamente pålegger oss å

skrive de ti bud på alle vegger og i alle kroker, ja til og med på klærne (5 Mos 6,8f)... vi skulle til stadighet ha dem for øye og i tankene, og praktisere dem i all vår gjerning og i hele vårt liv. Enhver av oss skulle ha dem som vår daglige øvelse i alle livets forhold, i handel ogandel, akkurat som om de stod skrevet alle steder hvor en vendte blikket, og alle veier hvor en går og står" (331-332). I sin Lille katekisme foreslår han under avsnittet Morgenbønn at man kan begynne hver dag med å syngesalmesom handler om de ti bud eller noe annet som kan være deg til oppbyggelse". Vi har ingen slik salme i den nye salmeboken, men vi har gamle salmevers som både handler om budene og om de gode holdningene, se tekstboksen.

Salmevers om budene

Frykt og elsk den sanne Gud,
misbruk ei hans navn og bud!
Hold din søndag, bruk Guds ord!
Ær og lyd din far og mor!
Hat og mord og utukt fly!
Stjel ei, løgn og falskhet fly!
Gi ei ond begjæring ly!

(Bertel Pedersøn 1698, mel N13 nr 642, Jeg er frelst og dyrekjøpt.)

Salmevers om holdningene

Gi meg en tro og flittig hånd,
et godt og vennlig øye,
et kjærlig hjerte og en ånd
som lengter mot det høye.

Gi jeg i fred og kjærlighet
må med min neste vandre.
gå i mitt kall med ærlighet
Og ei missunne andre!

(Dorothe Engelbretsdatter ca 1700, mel N13 nr 882: Eg veit i himmerik ei borg.)

Forslag til årlig rytme

Når det gjelder tros-
bekjennelsen og Herrens
bønn, har vi den fordel at
vi stadig kan gjenta tekstene
i gudstjenester og i daglig
bønneliv. Men vi har neppe
tilsvarende vaner når det
gjelder budene. Dermed har

vi lettere for å glemme dem.
Burde vi innføre dem som
fast ledd i gudstjenestene
våre, for eksempel like før
syndsbekjennelsen? Det kan
fort bli for mye liturgi. Kan vi
gjøre det til vane å gi budene
plass ved morgen- eller
kveldsbønn?

For at budene skal kunne møte oss jevnlig på en måte som er overkommelig for alle som vil, har jeg følgende forslag til årsrytme. Hver gang vi begynner en ny måned, sørger vi for å finne en morgen eller en kveld der vi kan bruke en halv time i bønn over budene.

jevne mellomrom. Vi kan for eksempel velge ut et bud hver måned der vi leser de sidene i heftet som omhandler det, for eksempel slik som foreslått i tekstboksen. Deretter bruker vi litt tid i bønn: Hvordan kan jeg den neste tiden leve ut dette budet på en bedre måte?

- Vi leser gjennom alle budene slik de står på forpermen i dette heftet, og spør oss selv om det er bestemte bud vi vet om at vi har gjort klare brudd på forrige måned.

- Vi ber om tilgivelse for det vi vet vi har gjort galt, og takker for at vi får den. Dette er et utrolig viktig punkt. Det er ikke lett å motiveres til ny innsats dersom man hele tiden bare blir stilt ovenfor nye krav. Men når vi tas imot med tilgivelse hver gang vi feiler, kan Guds kjærlighet forløse og motivere!

- Dersom det kjennes naturlig, kan vi gå dypere inn i noen livsforhold med

- Januar: Første bud
- Februar: Andre bud
- Mars: Tredje bud
- April: Fjerde bud
- Mai: Femte bud
- Juni: Sjette bud
- Juli: Sjuende bud
- August: Åttende bud
- September: Niende og tiende bud
- Oktober: Misjonsoppdraget
- November: Forvalteroppdraget
- Desember: Gode holdninger

Det går an å innøve helt andre vaner for å gi budene oppmerksomhet med jevne mellomrom, enhver er fri til å finne sin form. Det viktige er at livskompassene ikke legges på hylla.

Den som har med seg et godt kart og til og med to gode kompass, og har lært seg å bruke disse, trenger ikke være engstelig for å ferdes i ukjent terreng. Da blir livsferden ikke bare til glede for oss selv, men også for Gud og vår neste.

Tillegg: Tips til videre lesning.

Noen av bøkene fra før år 2000 er gratis tilgjengelige for online lesning til norske IP-adresser. De har jeg markert, og de kan bli tilgjengelige via bibsys.no, søketjenesten Oria.

Katekismetekster:

Jeg har brukt følgende gamle katekismer, hvorav Luthers fortsatt er verd å lese i sin helhet:

Luthers Lille katekisme, s. 277-295, i *Konkordieboken*. Den evangelisk-lutherske kirkes bekjennesskrifter. Jens Olav Mæland (red.), Lunde forlag, Oslo 1985. Gratis tilgjengelig on-line. Se også Norsk Salmebok 2013, s. 1263-1288 for både bokmål og nynorsk.

Luthers Store katekisme, s. 297-385 i *Konkordieboken*.

Henvvisningstallene svarer til tallene i margen i denne utgaven. Budene står på s303-343

Erik Pontoppidan: *Sannhet til Gudfryktighet*. Det evangelisk Lutherske Kirkesamfunn 1954.

Av nyere bøker med katekismeopplegg kan jeg nevne:

Harald Kaasa Hammer og Kjetil Vestel Haga: *Voksenkatekismen. Øvelse i tro, håp og kjærlighet*. Norsk Kristelig Studieråd – Lunde, Oslo 2003. Budene på s 87-112.

Bengt Pleijel: *Innenfor. En vandring gjennom den apostoliske trosbekjennelsen*. Triangelforlaget, Oslo 1980. Budene på s 54-104. Gratis tilgjengelig online.

Anfin Skaaheim: *En tro for livet. Katekisme for voksne*. Luther, Oslo 1984. Budene på s 151-199. Gratis tilgjengelig online.

Spesielt om de ti bud i GT, NT og hos Luther:

Reidar Hvalvik: "Trenger vi de ti bud.? Dekalogen som etisk norm ifølge Jesus, Paulus og Luther", ss 148-162 i Haraldsø/Kvalbein/Smith (red): *Veiviser til verdier. Om bruk av Bibelen i grunnskolen*, MF-bok og Verbum forlag 1992.

Terje Stordalen: "Dekalogen (de ti bud)", ss 183-227 i Magnar Kartveit (red.): *Det gamle testamentet. Analyse av tekstar i utval*. 3 utg. Det Norske Samlaget, Oslo 2003.

Om etisk tenkning generelt:

Ivar Asheim: *Mer enn normer. Grunnlagsetikk*. Universitetsforlaget, Oslo 1994. Gratis tilgjengelig online.

På en enklere måte (= grunnfagsnivå) i første del av: Gunnar Heiene og Svein Olaf Thorbjørnsen: *Kristen etikk – en innføring*. Universitetsforlaget Oslo 2011.

Om spesielle sider ved de ti bud:

I Heiene/Thorbjørnsen kan vi lese mye om kristen etikk og moderne utfordringer, her samlet emnevis under menneskverd, familie, kultur, arbeidsliv, økonomi, natur og politikk.

For moderne utfordringer, se også Kjell Arnold og Ole Jacob Nyhus: *Kristen tro – oppdatert*. Kom forlag 2013. Troen og politikken på s 179-194

2. bud

Mer om bønn: Philip Yancey: *Bønn. Har det noen hensikt?* Luther, Oslo 2007. (400 sider)

3. bud

Ole Christian M. Kvarme: *Evighet i Tiden. En bok om jødisk sabbatsglede og kristen søndagsfeiring*. Verbum, Oslo 1992

6. bud

Mer om ungdom og seksualitet: www.guttogjente.no.

7. bud

Mer om givertjeneste: Øystein Garcia de Presno og Jørgen Aass: *Gi, lev, få. Det handler om mer enn penger*. Genesis, Oslo 1999. Gratis tilgjengelig online.

9.-10. bud

Mer om begjæret: Øyvind Brun Andersen: "Bortenfor begjæret", s 172-185 i Morten D.Andersen (red): *Troverdig tro. En antologi*. Luther, Oslo 2010

Om misjonsoppdraget

Etter 100-årsjubileet for misjonskonferansen i Edinburgh, ble en inspirerende artikkelsamling skrevet på norsk for arbeidet videre:

Ekenes/Engelsviken/Jørgensen/Kjøde (red): *Misjon til forandring*. Hermon 2011. Boken inneholder den viktige Cape Town-Erklæringen fra Lausannebevegelsen på over 60 sider, som inspirerer til misjonsinnsats for framtiden, både gjennom en trosbekjennelsesdel med 10 kapitler, og en utfordringsdel med 6 kapitler. Denne erklæringen kan også lastes ned gratis fra norme.no.

Om forvalteroppdraget:

Se et hefte som jeg har skrevet: *Vardebål tennes: De kaller til kamp mot jordens stigende feber!* Her skriver jeg både om hva klimakampen går om, hvilke etiske motiver som kan drive oss og hvilke praktiske tiltak vi kan engasjere oss i. Det kan lastes ned fra <http://kamorland.morland.no>.

På gronnhverdag.no kan man ta en klimatest og finne gode tips til hva man kan gjøre på ulike felt som Mat og drikke,

Bolig, Transport, Ferie & fritid, Elektronikk, Klær & hudpleie.

Om holdninger:

Se mer i Asheims bok s 116-130 Dette er også en hovedinnfallsvinkel til etikken i boka til brødrene Nyhus på s 171-179.

Se Ivar Asheim: *Hva betyr holdninger?: studier i dydsetikk*. Tano Aschehoug 1997 for en grundig plassering av holdningsetikk i lys av ulike filosofiske, psykologiske, pedagogiske og teologiske tenkemåter. Gratis tilgjengelig online.

Om Åndens frukt i Gal 5:

Asbjørn Kvalbein: *Åndens frukt: ti bibeltimer*. Biblica brevskole, Lunde, Oslo 1990. Gratis tilgjengelig online.

Om kardinaldyder og dødssynder:

Paul Otto Brunstad: *Klokt lederskap. Mellom dyder og dødssynder*. Gyldendal, Oslo 2009. Filosofisk og litt krevende.

Om Enneagrammet:

Richard Rohr og Andreas Ebert: *Sjelens 9 ansikter. Enneagrammet – et redskap til personlig vekst*. Verbum, Oslo 1993. Gratis tilgjengelig online.

NÅTIDSKOMPASSETS INNHOLD

MISJONSOPPDRAGET

Jeg har fått all makt i himmelen og på jorden.

Gå derfor og gjør alle folkeslag til disipler:

Døp dem til Faderens og Sønnens og Den hellige Ånds navn
og lær dem å holde alt det jeg har befalt dere.

Og se, jeg er med dere alle dager inntil verdens ende”

FORVALTEROPPDRAGET

Gud skapte mennesket i sitt bilde, i Guds bilde skapte han det,
som mann og kvinne skapte han dem.

Gud velsignet dem og sa til dem:

”Vær fruktbare og bli mange, fyll jorden og legg den under dere!

Dere skal råde over fiskene i havet

og over fuglene under himmelen

og over alle dyr som det kryr av på jorden”

TI HOLDNINGER

Ydmykhet

Rettferdighet

Barmhjertighet

Sann ærlighet

Fredsvilje

Tåle urett

Ekte glede

Overbærenhet

Trofasthet

Selvbeherskelse

KOMPASSENE

Det er fint å bruke kompass når man er på tur i ukjent terreng. Kompasset kan både gi hjelp til å finne en hovedretning, men det gir samtidig frihet til å følge den langs ulike ruter. De ti bud kan sees på som et slikt hovedkompass for livet: De angir viktige hovedretninger, samtidig som vi er fri til å virkeliggjøre dem ut fra et fritt, modent skjønn. Dessuten finnes det andre tekster i Bibelen som kan tenkes i form av et nåtidskompass, fordi de gir hjelp til å takle særlig aktuelle utfordringer i vår tid.

*

Dette heftet inngår i en serie som vil gi dypere forståelse av rikdommene i både trosbekjennelse, Herrens bønn, budene, liturgien, kirkeåret og menighetslivet. Heftene er skrevet av Kjell Arne Morland som er sokneprest og bor på Melhus. De kan også lastes ned fra internett og leses på lesebrett.

se <http://kamorland.morland.no>